

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ VE 16 ARALIK 2013 TARİHLİ VİZE SERBESTİSİ DİYALOĞU MUTABAKAT METNİ VE GERİ KABUL ANLAŞMASI*

*Turkey-European Union and Visa Freedom Dialogue Agreement and
Remission Agreement of December 16, 2013*

Derya MARANCI**

Öz

Küreselleşmeyle birlikte dünyadaki göç hareketleri yoğunlaşmış, bölgesel savaşlar, ekonomik sıkıntılar ve açlık nedeniyle Türkiye üzerinden Avrupa ülkelerine göç hareketleri artmıştır. Bu durum, Türkiye'yi ve Avrupa ülkelerini önemli ölçüde etkilemeye başlamıştır. Bu kapsamda çalışmamızda Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkilerde göç hareketlerinin yarattığı sorunlar ve sonuçları analiz edilecektir. Makalede ilk olarak göç teorileri, ikinci bölümde göçün Türk ve uluslararası hukuktaki yeri, üçüncü bölümde Türkiye-AB ilişkisinin tarihçesi, dördüncü bölümde AB'nin göç politikaları ve son bölümde de 16 Aralık 2013 tarihli Vize Serbestisi Diyaloğu Mutabakat Metni ve Geri Kabul Anlaşması, yapılan zirveler ve sonuçlar değerlendirilecektir.

Anahtar kelimeler: *Türkiye, Avrupa Birliği, AB-Türkiye İlişkileri, Göçmen Mutabakatı, Göç.*

Abstract

With globalization, migration movements have intensified. Due to regional wars, economic and hunger, migration movements have increased from countries in the region to European countries through Turkey. This situation began to affect Turkey and European countries. In the first part of article migration theories, in the second part migration in Turkish and international law, in the third part, history of the relationship between Turkey-EU, EU migration policies in the fourth part and in the final chapter, Visa Liberalization Dialogue Memorandum and Readmission Agreement dated December 16, 2013 and approaches and conclusions related to other summits will be evaluated.

Keywords: *Turkey, European Union, EU-Turkey Relations, Migrant Agreement, Migration.*

* **Makale Geliş Tarihi:** 18.02.2021 **Yayına Kabul Tarihi:** 23.05.2021

** Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisans Üstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Bölümü, e-posta: deryamaranci@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4201-952X.

GİRİŞ

Göç hareketleri, tarih boyunca ekonomik, sosyal, siyasi ve savaş gibi sebeplerle olagelmiş ve uluslararası ilişkilerin önemli bir alanını oluşturmuştur. Oluşturmaya da devam etmektedir. Tarih boyunca göç hareketlerinin artarak sürmesi neticesinde göçün nedenleri ve sonuçları hakkında bir kaniya varılabilmesi amacıyla çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Göç hareketlerinin kuramsal çerçevesini E. G. Ravenstein'in Göç Yasaları Kuramı (1885), Newton'un yer çekimi kanunundan adını alan Göç Yerçekimi Modeli, S. A. Stouffer'ın Keşisen Fırsatlar Kuramı ve Everett Lee'nin Göç Teorisi Kuramı (1965) oluşturmaktadır. Bu kuramsal yaklaşımlar, göç hareketlerinin neden ve sonuçları hakkında genel bir kaniya varılmasında açıklayıcı olmaktadır.

Bu çalışmamızda Türkiye üzerinden Avrupa bölgesine yapılan göç hareketlerinin, Türkiye ve Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde yarattığı sorunlar ve bu sorunların çözümlenmesi için her iki taraf arasında karşılıklı atılan adımlar ve bu adımların nasıl sonuçlandığı analiz edilecektir.

Türkiye Cumhuriyeti, kurulduğu 29 Ekim 1923 tarihinden itibaren dış politikasını, ülkenin çıkarlarını gözeterek ve hedeflediği amaçlarını istediği seviyeye çıkarmak için Batı odaklı planlamış ve Batı'ya yönelmiştir. Batıcılık, bir medeniyeti temsil ettiği düşünülen, modern, ilerici, akla ve pozitif bilime önem veren bir yaşam felsefesini kabul eden bir devlet anlayışını benimsemekteydi. Bu temelde Türkiye hem ileri devletler seviyesine çıkacak hem de Avrupa devletleriyle eşit statüde yer alarak Batı Dünyası'nda hak ettiği yere gelecekti. Batı Dünyası'yla ilişkilerini Soğuk Savaş döneminde sağlamlaştıran Türkiye, dış politikasını da bununla ilişkili olarak Batı politikalarına uyumlu hale getirmiştir.

1948 yılında Türkiye, Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün kurucu üyesi olmuş, 1949 yılında Avrupa Konseyi'ne, 1952 yılında da Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne (NATO) üye olarak siyasi ve güvenlik ittifakını

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ VE 16 ARALIK 2013 TARİHLİ VİZE SERBESTİSİ DİYALOĞU MUTABAKAT METNİ VE GERİ KABUL ANLAŞMASI

Batı'yla kurmuştur. 1963 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu'yla (AET) Ankara Anlaşması'nı imzalamış, bu anlaşmayla AET'ye üye olma yolunda ilk adımı atmıştır.¹ Bu makalede göç teorileri, göç konusunun uluslararası hukuk ve Türk hukukundaki yeri, Türkiye-AB ilişkilerinin tarihçesi, Türkiye üzerinden Avrupa ülkelerine giden göçmenler ve bu sebeple Türkiye ile AB arasında imzalanan Geri Kabul Anlaşmalarına yer verilmiştir. Bu çalışmada kuramsal ve kavramsal çerçevenin anlaşılabilmesi için Türkçe ve İngilizce yayımlanmış kitap ve makaleler, haberler, analizler ve resmi kurumların internet adreslerinden yararlanılmıştır.

GÖÇ HAKKINDAKİ TEMEL TEORİLER

Sosyal, ekonomik, güvenlik ve siyasi etkenler, karmaşık bir olgu olan göçü şekillendirmektedir. Ayrıca göçmenlerin algıları ve kişisel tercihleri de göç üzerinde belirleyici faktörlerdir. Göçü ekonomik, sosyal ve davranışsal teoriye ekleme yönünde teori geliştirme çabalarıyla birlikte antropolojik ve demografik açılardan ele alan yaklaşımlar da mevcuttur.² Göçe dair ilk yaklaşım, E. G. Ravenstein'in 19. yüzyıl Büyük Britanya'sındaki doğum yeri ölçütüne göre geliştirdiği "Göç Yasalarıdır" (1885). Halen belli ölçüde geçerli olan bu yasalar şöyle özetlenebilir.³

- a) Mesafe ve göç edenlerin sayısı arasında ters orantı vardır. Göçmenlerin çoğunluğu genellikle kısa mesafelerde hareket ederler. Uzun mesafeler kat eden göçmenler genellikle büyük ticaret ve sanayi merkezlerine gitmeyi tercih ederler.
- b) Göç aşamalı olarak gerçekleşir. Kırsaldan göç, öncelikle gelişen yakındaki bir şehre döndür. Kırsaldan göç eden bu grubun yerine ise

1 Ebru Oğurlu, "1998-2018 Arası Dönemde Türkiye'nin Afrika Deneyimi: Fikirden Eyleme Bir Dönüşüm", *Avrasya Etüdüleri*, 24(54), 2018, s. 68.

2 E. Deniz Ela Özcan, "Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme", *İş ve Hayat*, 2(4), 2016, s. 187-195.

3 D. B. Grigg, "E. G. Ravenstein and the Laws of Migration", *Journal of Historical Geography*, 3(1), 1977, s. 41-54.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

daha uzaktaki bir kırsal alandan yakındaki kırsal alana göç yaşanır. Şehrin önce dış mahallelerine gelen göç zamanla merkeze yönelir.

- c) Her göç hareketi bir karşı göç hareketi yaratır.
- d) Kırsalda yaşayanlar şehirlerde yaşayanlara kıyasla daha hareketlidirler. Göçün ana güzergâhı tarımsal alanlardan sanayi ve ticaret merkezlerine doğrudur.
- e) Kadınlar kendi ülkelerinde erkeklere göre daha hareketli olmakla beraber, erkekler ülkelerinin sınırlarının ötesine göç etme yönünde eğilimlidirler.
- f) Göç yaşa bağımlı olarak gerçekleşen bir olgudur. Çalışma çağındaki yetişkinler göç etmeye daha eğilimlidirler.
- g) Göç edenlerin sayısı, ulaşım imkânlarının artışı ile ekonomisi çeşitlilik arz eden bölgelere doğru yükseliş gösterir.
- h) Göç, genellikle ekonomik nedenlerden kaynaklanır.

Bir başka göç teorisi olan “Göç Yerçekimi Modeli”, göç edenlerin kat etmek zorunda olduğu mesafe ile göç arasındaki ilişkiyi irdelemektedir. Göç ile mesafe arasında ters orantı bulunduğu gerçeğini bir adım ileri götüren bu model, Newton’un yerçekimi teorisinden esinlenmiştir. Buna göre, iki yerleşim merkezi arasındaki göç miktarı sadece aralarındaki mesafeden değil; ayrıca her bir merkezin nüfuslarından da etkilenmektedir. Göçe dair yerçekimi modeli, göç edenleri tek tip bir grup olarak değerlendirmesi, göçün cereyan ettiği güzergâhlardaki mesafeleri ulaşım hatlarının uzunlukları yerine doğrusal olarak hesaplaması ve göçün karmaşık nedenlerini dikkate almaması gibi çeşitli hususlarda eleştirilmiştir.⁴ Ayrıca

⁴ John Vanderkamp, “The Gravity Model and Migration Behaviour: An Economic Interpretation”, *Journal of Economic Studies*, 4(2), February 1977, s. 89-102.

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ VE 16 ARALIK 2013 TARİHLİ VİZE SERBESTİSİ DİYALOĞU MUTABAKAT METNİ VE GERİ KABUL ANLAŞMASI

sosyal bilimlerde temeli olmayan Newton'un yerçekimi teorisine basit bir benzetme olarak da değerlendirilmiştir.⁵

Amerikalı sosyolog S. A. Stouffer ise göç yer çekimi modelindeki doğrusal yaklaşımı eleştirerek, göçmenlerin hedefledikleri bölgeye ulaşmaları için kat etmeleri gereken mesafede karşılarına çıkabilecek imkânların, esas hedefe gidebilen göçmen sayısını azaltabilecek nitelikte olduğunu savunmuş ve çıkış bölgesi ile hedef arasındaki bu imkânları "Keşisen Fırsatlar" olarak nitelendirmiştir.⁶

Diğer yandan, Everett Lee'nin 1965 tarihli Göç Teorisi (A Theory of Migration) adlı çalışması göç kavramını çağdaş anlamda teorik olarak ele alan ilk çalışmadır.⁷ Lee, teorisinde göçe dair faktörleri ön plana çıkarır. Bunlar; göçmenlerin geldikleri yer, göçmenlerin gitmeyi hedefledikleri yer, hedefe ulaşmalarının önündeki engeller ve kişisel faktörlerdir. Lee, bir bölgeye dönük göçün bu faktörler arasındaki etkileşimin sonucu olacağını savunmaktadır.

Lee, Ravenstein Göç Yasalarını, çağdaş koşullara uyarlamış ve bu konudaki tartışmaların olgusal temelden analitik yaklaşıma ilerlemesini sağlamıştır.⁸

GÖÇ, ULUSLARARASI HUKUK VE TÜRK HUKUKU

Göç hukuku, uluslararası hukukun önemli unsurlarından birini oluşturmaktadır. İnsanların yaşamları boyunca karşılaştıkları ekonomik, sosyal ve savaş gibi sebeplerle yer değiştirmeleri sorununun artarak

5 P. J. Taylor, "Distance Decay in Spatial Interactions", *Concepts and Techniques in Modern Geography-CATMOG* 2, University of Newcastle upon Tyne, 1983, s. 8.

6 S.A. Stouffer, "Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance", *American Sociological Review*, 5(6), 1940, s. 845-867.

7 Everett S. Lee, "A Theory of Migration", *Demography*, 3(1), 1966, s. 47-57.

8 Özcan, a.g.m., s. 192.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

devam etmesi bu durumun uluslararası hukukla düzenlenmesi ihtiyacını gerektirmiştir. Savaşlar ve sonucunda oluşan göç hareketleri ve insanların karşılaştıkları büyük sorunlar, göç hukukunu Birleşmiş Milletler (BM) için acil çözümlenmesi gereken gündem haline getirmiştir. Bu konuda atılan adımlar 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme ve 1967 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Protokol'dür.⁹

Türkiye, tarihi boyunca kitlesel göçlerle karşılaşmış ve yüzbinlerce göçmene ev sahipliği yapmak zorunda kalmıştır. Göç yolları üzerinde bulunan Türkiye, göçmen yabancılara statü belirlenmesi ve bu kişilerin haklarının ve yükümlülüklerinin düzenlenmesi amacıyla uluslararası göçe dair hukuki düzenlemeler yapmıştır.

Türkiye'de uluslararası göçe ilişkin temel düzenlemeyi 28 Temmuz 1951 tarihinde Cenevre'de imzalanan Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme oluşturmaktadır. Öte yandan bu düzenlemeye, mülteci statüsünün belirlenmesinde iki kısıtlama getirilmiştir. Birinci kısıtlama, "1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar" tanımı kullanılarak yapılan tarih sınırlamasıdır. İkinci kısıtlama ise "Avrupa'da meydana gelen olaylar" ifadesiyle getirilmiş olan coğrafi kısıtlamadır.

Sözleşmeye taraf ülkeler, 2 Ekim 1967 tarihinde yürürlüğe giren Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Protokol'le coğrafi ve tarihi sınırlamalarını kaldırarak sözleşmenin etki alanını genişletmiştir. Türkiye ise 1967 Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Protokol'ü 1 Temmuz 1968 tarihli ve 6/10266 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla kabul ederek tarih sınırlamasını kaldırmış; ancak coğrafi sınırlamayı muhafaza etmiştir.

Mülteci ve sığınmacılara dair işlemlerin hukuki zemine oturtulması ise 14 Eylül 1994 tarihinde Bakanlar Kurulu kararıyla çıkarılan 1994 İltica/Sığınmacı Yönetmeliği'yle mümkün olmuştur.

⁹ Nasih Sarp Ergüven-Beyza Özturanlı, "Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 62(4), Ocak 2013, s. 1007.

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ VE 16 ARALIK 2013 TARİHLİ VİZE SERBESTİSİ DİYALOĞU MUTABAKAT METNİ VE GERİ KABUL ANLAŞMASI

Arap Baharı'nın Arap ülkelerindeki demokrasi ve insan hakları eksikliklerini ortaya çıkarması ve Türkiye'nin doğusundaki Müslüman ülkelerde yaşanan iç karışıklıklar, ekonomik sorunlar ve savaşlar, Avrupa ülkelerine komşu Türkiye'ye dönük göçü artırmaktadır. Suriye de 2011 yılında başlayan iç karışıklıklar milyonlarca Suriyelinin Türkiye'ye ve Avrupa ülkelerine göç etmelerine yol açmıştır.

Türkiye, taraf olduğu Uluslararası Göç Hukuku'na göre, Avrupa dışından gelenleri mülteci olarak kabul etmediğinden Türkiye'ye sığınan Suriyelilere hukuki statü verilmesinde sorunlar yaşanmış ve belirsizlikler doğmuştur. Türkiye'nin uluslararası göçe ilişkin anılan dönemdeki mevzuatı sorunlara ve belirsizliklere çözüm üretememiştir. Hayata geçirilen yeni düzenlemelerle sorunlar giderilmeye çalışılmıştır. Bunlar; "Türkiye'ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyeti'nde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin 62 sayılı Başbakanlık Yönergesi" (Nisan 2012); Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (2013), 18 Ocak 2013 tarihli 2013/1 sayılı Genelge ve 22 Ekim 2014 tarihli "Geçici Koruma Yönetmeliği'dir. Ayrıca Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurularak, yasa dışı göçle daha etkin mücadele hedeflenmiştir.¹⁰

TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİNİN TARİHÇESİ

Türkiye kurulduğu tarihten bugüne çağdaş ve modern devletler seviyesine çıkmak için uluslararası arenadaki gelişmeleri takip etmiş ve uluslararası örgütlerin aktif ve kurallara uyan bir üyesi olmuştur.¹¹ Bu açıdan dünya tarihinin en önemli birlik oluşumu olarak değerlendirilen AET'nin 1958

10 Adem Çiçeksoğüt, "Uluslararası Göç Hukuku Perspektifinde Yerinden Edilmiş Suriyeliler'in Türkiye'deki Statüsü", *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 2017, s. 3-4.

11 "AB ve Türkiye İlişkileri Tarihi", *Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu*, <https://www.avrupa.info.tr/tr/ab-ve-turkiye-iliskileri-tarihi-711>, (Erişim Tarihi: 13.04.2020).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

yılında kurulmasıyla birlikte Türkiye, AET'ye katılmayı düşünmüş ve 31 Temmuz 1959 tarihinde ortaklık başvurusunda bulunmuştur.

Türkiye'nin yaptığı başvuruyu AET Bakanlar Konseyi kabul etmiş; ancak ileri sürülen üyelik koşullarını Türkiye yerine getirene kadar geçerli olacak bir ortaklık anlaşması yapılmasını önermiştir. Ankara Anlaşması olarak bilinen Ortaklık Anlaşması, 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanmıştır. Ankara Anlaşması, 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girerek, Türkiye ile AB arasında hukuki altyapıyı oluşturmuştur.¹²

Diğer yandan bu anlaşma, Türkiye'nin tam üyeliği için çok uzun bir süre belirlemiş bulunmaktaydı. Anlaşmaya göre, 5 yılı Hazırlık Dönemi olmak üzere 12 yıllık bir Geçiş Dönemi belirlenmişti. Bu sürenin sonunda Türkiye, Roma Antlaşması'nın içerdiği tüm ekonomik bütünleşme yükümlülüklerini yerine getirecek güçlü ekonomik seviyeye ulaştığında, "tam üyelik" için başvuru yapabilecekti. Geçiş Dönemi'nin en belirgin özelliği, her iki taraf arasında tam bir gümrük birliğinin sağlanmasıydı.¹³ Ankara Anlaşması'nın temel amacı, Türkiye ile AET arasında ticaretin artırılmasıyla, ekonomik gelişmenin sağlanması ve bununla birlikte iki tarafın ekonomileri arasında denge kurularak her iki tarafın yaşamsal standartlarının yükseltilmesinin sağlanmasıydı.¹⁴ 1 Aralık 1964 tarihinde Ankara Anlaşması yürürlüğe girmiş ve Türkiye-AB ortaklık ilişkisi bu tarih itibarıyla başlamıştır.¹⁵ Ortaklık ilişkisinin ana hedefi Türkiye'nin tam üye olmasıdır.¹⁶

Hazırlık Dönemi 5 yıl olarak belirlenmiş olmasına rağmen öngörüldüğünden daha uzun sürmüştür. Geçiş dönemi, Brüksel'de Türkiye

12 "Türkiye AB İlişkileri Tarihçesi", T.C. Dışişleri Bakanlığı, Avrupa Birliği Başkanlığı, https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html, (Erişim Tarihi: 13.04.2020).

13 Fahir Armaoğlu, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi, 1914-1990*, (Cilt II:1980-1990), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1991, s. 318.

14 "AB ve Türkiye İlişkileri...", a.g.m.

15 "Türkiye-AB Tarihçe", *İktisadi Kalkınma Vakfı*, https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=4&id=36, (Erişim Tarihi: 13.04.2020).

16 "Türkiye AB İlişkilerinin...", a.g.m.; "European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations", *European Commission*, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-country-information/turkey_en, (Erişim Tarihi: 13.04.2020).

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ VE 16 ARALIK 2013 TARİHLİ VİZE SERBESTİSİ DİYALOĞU MUTABAKAT METNİ VE GERİ KABUL ANLAŞMASI

ile Avrupa Topluluğu (AT) arasında 23 Kasım 1970 tarihinde imzalanan ve 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren Katma Protokol ve Anlaşma'yla başlatılmıştır. Katma Protokol, iki önemli özellik içermekteydi. Biri, Türkiye'nin gümrük duvarlarını belli bir süre sonunda sıfıra indirmesiydi. Ancak Türkiye, bugüne kadar bunu yapamamıştır. Diğeri ise Türk işçilerinin AT üyesi ülkelerde serbestçe dolaşım hakkı elde etmesi ve serbestçe çalışabilmesiydi. 1976 yılında Ortaklık Konseyi, aldığı bir kararla Türk işçilerinin serbest dolaşım hakkınının 1 Aralık 1986 tarihine kadar kademeli olarak gerçekleşeceğini ve bu tarihten itibaren de serbest dolaşım hakkına tamamen sahip olacaklarını beyan etmiştir. Lakin bugüne kadar serbest dolaşım hakkı yürürlüğe girmemiştir.¹⁷

1970'li yıllardan 1980'lerin ortalarına kadar Türkiye-AB ilişkileri, siyasi ve ekonomik sebepler nedeniyle bir gelişme gösterememiştir. Türkiye, 1984 yılından itibaren ithal ikameci ekonomi politikalarından vazgeçmesiyle, dışa açılma sürecine girmiştir.¹⁸ Türkiye, Ankara Anlaşması'nda belirlenen dönemler tamamlanmadan 14 Nisan 1987 tarihinde, üyelik başvurusunda bulunmuştur. Bunun üzerine Avrupa Komisyonu, Türkiye'nin başvurusunu değerlendirip, 18 Aralık 1989 tarihinde cevaplayarak, kendi iç bütünleşmesi tamamlanmadan yeni bir üyeyi daha kabul edemeyeceklerini belirtmiştir. Bu sebeple üyelik müzakerelerinin yapılması için belli bir tarih verilmemesi ve ilişkilerin Ortaklık Anlaşması'na bağlı olarak ilerletilmesi önerilmiştir.¹⁹

AT Komisyonu, Türkiye Masası Şefi Eberhard Rhein'in hazırladığı raporu kabul etmiştir. Raporda, Kıbrıs ve Türk-Yunan ilişkileri öne sürülerek Türkiye'nin başvurusunun 1993 yılından sonraya ertelenmesi önerilmiştir.²⁰

Türkiye Hükümeti, 14 Aralık 1997 tarihinde toplanarak, 12-13 Aralık 1997 tarihinde AB'nin "Ekonomik ve Parasal Birlik" ile "Genişleme"

¹⁷ Armaoğlu, a.g.e., s. 318.

¹⁸ "Türkiye AB İlişkilerinin...", a.g.m.

¹⁹ "Türkiye-AB...", a.g.m.

²⁰ Armaoğlu, a.g.e., s. 320-321.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

konularının değerlendirildiği Zirvesi'nde Türkiye'nin katılım müzakerelerine dâhil edilmeyişi nedeniyle AB'yle olan siyasi ilişkilerini askıya alacağını bildirmiştir. Bununla birlikte AB tarafının sonuç bildirisinde yapmayı üstlendiği, Gümrük Birliği'nin güçlendirilmesi ve Ankara Anlaşması'nın sağladığı imkânların uygulanması yönündeki tekliflerin beklendiği ifade edilmiştir.²¹

10-11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki'de yapılan AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi, Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerde bir dönüm noktası olmuştur. Türkiye'nin AB adaylığı resmi olarak onaylanmış ve diğer aday ülkelerle eşit konumda olacağı net bir ifadeyle belirtilerek Türkiye için de Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlanmasına karar verilmiştir. Katılım Ortaklığı Belgesi'nin içerdiği önceliklerin bir an evvel uygulanabilmesi için hazırlanan Ulusal Program, Türkiye tarafından 19 Mart 2001 tarihinde onaylanarak 26 Mart 2001 tarihinde Avrupa Komisyonu'na sunulmuştur.²²

AB Konseyi, 17 Aralık 2004 tarihinde Türkiye'nin Kopenhag Kriterleri'ni yerine getirdiğini açıklayarak Türkiye-AB tam üyelik müzakerelerinin başlamasına onay vermiştir. Ancak daha önceki adaylara uygulanmayan, Türkiye'nin yerine getirmesi istenen bazı konular ortaya çıkmıştır. Bu konulardan birkaçı, tam üyelik tarihi verilmemesi, Kopenhag Kriterleri'yle ilgisi olmamasına rağmen Kıbrıs Sorunu'nun gündeme getirilmesi şeklinde ifade edilebilir.²³

2005 yılının Ekim ayında Lüksemburg'da yapılan AB Dışişleri Bakanları Toplantısı'nda, Türkiye'nin AB'yle katılım müzakerelerine başlaması kararı alınmasına rağmen bu karar, Türkiye gerekli tüm şartları yerine getirse bile, üyelik tarihinde AB'ye Türkiye'nin henüz hazır olmadığını öne sürerek, tam üyeliğini daha ileri tarihlere erteleyebileceğini içeren ince bir ayrıntıyı barındırıyordu.²⁴

21 "Türkiye-AB...", a.g.m.

22 "Türkiye AB İlişkilerinin...", a.g.m.

23 Emin Çankı, "AB ile Müzakereler ve Beklentiler", Çankaya Üniversitesi Gündem, 29, Nisan 2008, s. 55.

24 Çankı, a.g.m., s. 56.

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ VE 16 ARALIK 2013 TARİHLİ VİZE SERBESTİSİ DİYALOĞU MUTABAKAT METNİ VE GERİ KABUL ANLAŞMASI

Sonuç olarak AB'ye tam üyelik süreci belirsiz kalan Türkiye ile Avrupa Komisyonu arasında 17 Mayıs 2012 tarihinde Pozitif Gündem başlatılmıştır. Pozitif Gündem'le Türkiye-AB ilişkileri açısından önem verilen konulardaki işbirliğinin güçlendirilmesi hedeflenmekteydi. Ancak Avrupa Komisyonu Genişleme ve Komşuluk Politikası'ndan Sorumlu Üyesi Ştefan Füle'nin yerine 2014 yılında Johannes Hahn'ın göreve gelmesinden sonra Pozitif Gündem devam etmemiştir.²⁵

AB, Türkiye'yi siyasi, ekonomik ve nüfusunun büyüklüğü gibi nedenlerle tam üye olarak kabul etmeyi istememekte; Türkiye'ye açık biçimde hayır yanıtı vermeyi mevcut şartlarda çıkarlarına uygun bulmamakta ve bu yönde alabileceği kararı ertelemektedir. Eğer Türkiye, tam üye olarak AB'ye katılırsa, AB organlarında en çok temsilcisi bulunan ülke olacaktır. Diğer taraftan Türk işçilerinin de AB'de yoğun olarak bulunmalarından çekinildiği için AB yetkilileri, işi yokuşa sürerek zaman kazanmak istemektedir. Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerde zaman zaman sorunlar oluşmasına, ilişkilerin durağanlaşmasına rağmen görüşmeler devam etmektedir. Türkiye'nin AB standartlarına ulaşabilmesi için müzakerelerin aksatılmadan devam etmesi gerekmektedir.²⁶

AB'NİN GÖÇ POLİTİKALARI

Göç, nedenleri ve yarattığı sonuçlar itibarıyla dünyanın en önemli konularından biridir. Göç, sadece yerlerinden yurtlarından ayrılan göçmenlerin yanında, göç edilen bölgelerdeki yerleşik toplumların düzenleri üzerinde de etkiler yaratmaktadır.²⁷

Geçtiğimiz yüzyılda, dünyanın yoksul kesimlerinde ortaya çıkan yoksulluk ve buna bağlı olarak gelişen işsizlik nedeniyle Afrika, Asya,

²⁵ "Türkiye AB İlişkileri...", a.g.m.

²⁶ Çarıkçı, a.g.m., s. 60-61.

²⁷ Orhan Koçak-Demet R. Gündüz, "Avrupa Birliği Göç Politikaları ve Göçmenlerin Sosyal Olarak İçerilmelerine Etkisi", *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(12), 2016, s. 67.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Güney Amerika ve Ortadoğu bölgelerinden dünyanın zengin yerleri olan Avrupa ve Amerika'ya doğru ekonomik amaçlı göçler olmuştur. Göçlerin bir diğer sebebi de gelişmiş ülkelerin kendi işgücü açıklarının bu göçmenlerle kapatılması talebi olmuştur. Bu arz ve talep göç hareketlerini teşvik etmiştir.²⁸

Avrupa ülkelerinin ekonomik olarak gelişmiş olması ve halklarının refah seviyesinin yüksek olması nedeniyle göçmenler, yasal ve yasadışı yollardan bölgeye gitmek istemektedir. Türkiye'nin coğrafi konumu itibarıyla, Asya ve Avrupa arasında bir köprü konumunda olması sebebiyle genellikle Türkiye üzerinden ve çoğunlukla da yasadışı yollardan Avrupa'ya göç gerçekleşmektedir.²⁹ Dünyanın az gelişmiş bölgelerinde ortaya çıkan ekonomik sorunlar ve savaşlar nedeniyle göç sorunu, 2019 yılında en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM) 2020 Dünya Göç Raporu analizinde açıklandığı üzere, tüm dünyadaki göçmen sayısı 272 milyona yükselerek dünya nüfusunun yüzde 3,5'ine denk gelmiştir.³⁰

"Flow Monitoring Europe"a göre, Türkiye'den Avrupa'ya 2016 yılında 390.432, 2017'de 186.768, 2018'de 144.166 ve 2019'da da 56.554 kişi göç etmiştir.³¹ Göç sorunun neden olduğu toplumsal, ekonomik ve siyasi sebepler, küresel anlamda ülkelerin gündemlerini önemli ölçüde meşgul etmekte, bu konu ülkelerin bir an evvel çözmeleri gereken temel sorunlarından birini oluşturmaktadır. Bu durum karşısında AB ile birçok uluslararası örgüt, göç hareketlerini kontrol etmek amacıyla çalışmalar başlatmıştır.³²

28 "Küresel Göç ve Avrupa Birliği ile Türkiye'nin Göç Politikalarının Gelişimi", *Orsam*, Rapor No: 123, Haziran 2012, <http://madde14.org/images/3/3a/Orsamkureselgoc2012.pdf>, (Erişim Tarihi: 18.04.2020), s. 9.

29 Önder Çalağan-Naci Çelik, "Avrupa Birliği'nin Göç ve Mülteci Politikası", *Geleceğin Sosyal Bilimcileri Ulusal Öğrenci Kongresi II Bildiri E-Kitabı*, 20-21 Nisan 2017, s. 313-325.

30 "Uluslararası Göçmen Sayısı 272 Milyona Yükseldi", *Birgün Gazetesi*, <https://www.birgun.net/haber/uluslararasi-gocmen-sayisi-272-milyona-yukseldi-289493>, (Erişim Tarihi: 15.04.2020).

31 Hale Aydoğmuş, "Dünya 'Göç Sağanağı' Altında", *TRT Haber*, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/dunya-goc-saganaqi-altinda-427713.html>, (Erişim Tarihi: 15.04.2020).

32 Çalağan-Çelik, *a.g.m.*, s. 316.

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ VE 16 ARALIK 2013 TARİHLİ VİZE SERBESTİSİ DİYALOĞU MUTABAKAT METNİ VE GERİ KABUL ANLAŞMASI

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa bölgesinde ortak ekonomik politikalar gerçekleştirerek ekonomik bir topluluk kurmak isteyen; ancak zaman içinde siyasi bir oluşum halini alan AB'nin süreç içinde karşılaştığı en büyük sorunlardan biri de topluluğa dâhil olan bölge ülkelerine diğer ülkelerden gelen göçtür. Gerek yasal gerekse de yasadışı yollardan gelen göçlerin sebep olduğu ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel etkiler, AT'nin gerçekleştirmeye çalıştığı kendi düzenlerini kurma çabalarının olumsuz yönde etkilenmesine sebep olmuştur. 21. yüzyılın başından itibaren özellikle de Fransa ve Avusturya'nın başını çektiği sağcı partiler etkin olmaya başlamış ve bunun sonucunda 1960'lardan itibaren zamanla tüm Avrupa ülkelerine yayılmıştır.

Söz konusu tarihin dikkat çeken özelliği, bu dönem itibariyle göçmenlerin çalışmak için Avrupa'ya gelmeye başladıkları zaman olmasıdır. Soğuk Savaş'ın derinleştiği bu dönemde göçmenler, 1970'li yıllardan itibaren Avrupa'daki bazı sorunların özellikle de toplumdaki kültürel ve sosyal değişikliklerin ve çalışma hayatındaki olumsuzlukların sebebi olarak görülmüşlerdir. Bu durumu fırsat bilen aşırı sağcı partiler, toplumda oluşan bu memnuniyetsizliğe, dışarıdan gelen yabancıların sebep olduğunu ifade eden söylemlerde bulunmuşlardır. Aşırı sağcı partiler özellikle 1980'li yıllardan itibaren etkin olmaya başlamışlardır.³³

Dikkat çeken bir unsur da 1980'li yıllarda AB'de serbest dolaşım ve göçle ilgili tartışmaların artmaya başlamasıdır. 1990'lı yıllarda da "Adalet ve İçişleri" konuları AB politikalarının parçası haline gelmiştir. Fakat bu süreç içinde günümüze kadar yapılan bütün çalışmalara rağmen Avrupa göç politikası oluşturulamamıştır.³⁴

33 Mustafa Nail Alkan, "Avrupa'da Yükselen İrkçilik: Pegida Örneği", *Gazi Akademik Bakış*, 8(16), Yaz 2015, s. 275-276.

34 Cansu Güleç, "Avrupa Birliği'nin Göç Politikaları ve Türkiye'ye Yansımaları", *Tesam Akademi Dergisi*, Temmuz 2015, 2(2), s. 82.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

AB'nin yaptığı çalışmalarda ortaya çıkan AB Ortak Göç Politikası (OGP), ilk olarak AET'nin Kurucu Anlaşması olan 1957 Roma Antlaşması'nın III. Başlığı altında yer alan kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımına ilişkin hükümleri kısmında ele alınmıştır. 1970'li yıllarda ortaya çıkan ekonomik krizler ve üretim alanında meydana gelen teknolojik gelişmeler işgücü tanımını değiştirmiş bunun sonucunda da dışarıdan gelen işgücünün kabul edilebilirliğinin sorgulanmasına sebep olmuştur. Bu açıdan bölge ülkeleri, bazı tedbirler almak durumunda kalmıştır. Serbest dolaşım ile birlikte mal, hizmet, sermaye ve emek dolaşımının serbestçe yapılması ve bunun bir neticesi olarak artan göçmen ve sığınmacılar, korunması gereken ya da çalışma hayatında kendilerine hizmet eden bireyler olarak değil de devletlerin kaynaklarından yararlanmaya çalışan, toplum hayatını ve sosyal düzeni bozan bireyler olarak konumlandırılmışlardır.³⁵

Göçmen sorunu, özellikle kültürel ve sosyal problemler, kimlik, ekonomik ve sosyal bütünleşme, terörizm, İslamofobi, sınırların güvenliği ve yabancı düşmanlığı gibi konular sebebiyle AB için en önemli gündem maddelerinden birini oluşturmuştur. Birlik, iç sınırların denetimlerinin kaldırılmasından sonra göç politikasını bir iç güvenlik çerçevesine oturtmuştur.³⁶

Bu süreç içinde AB, 1970'li yıllardan itibaren yaptığı çalışmalarda, göç ve sığınma politikasına temel oluşturacak ve kendi güvenlik alanlarında ilerleyen yıllarda yasadışı göç konusunu da içerecek devletlerarası birçok anlaşma yapmıştır. Bu anlaşmalardan ilki, "Trevi Grubu"³⁷ adı altında 1975 yılında Avrupa Konseyi Roma Zirvesi'nde oluşturulan örgüttür. 1985 yılında AT üyesi olan Belçika, Fransa, Almanya, Lüksemburg ve Hollanda tarafından imzalanan "Schengen Anlaşması", göç konusunda devletler

³⁵ Güleç, a.g.m., s. 85.

³⁶ Jef Huysmans, "The European Union and the Securitization of Migration", *Journal of Common Market Studies*, 38(5), 2000, s. 757-758.

³⁷ Trevi, İtalya'da bir bölgenin ismidir.

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ VE 16 ARALIK 2013 TARİHLİ VİZE SERBESTİSİ DİYALOĞU MUTABAKAT METNİ VE GERİ KABUL ANLAŞMASI

arasında yapılan ilk işbirliği olarak kabul edilmiştir. Bu anlaşmayla bir taraftan devletlerin iç sınırlarındaki kontroller kaldırılırken; diğer taraftan dış sınırları üzerinde denetimleri artırmıştır. Bundan sonra, göç hareketleri konusunda 1986 yılında yapılan Tek Avrupa Senedi'yle devletlerarası işbirliğinin artırılması sağlanmıştır.

1990 yılında imzalanan Dublin Sözleşmesi'yle Avrupa devletleri arasında iltica konusunda karşılıklı görüşmelerin başlamasını ve ilticayla ilgili yasal düzenlemelere gidilmesine karar verilmiştir. 1992 yılında Maastricht Antlaşması'yla AT'nin adı AB olarak değiştirilmiştir. Schengen Antlaşması, 1997 yılında yapılan Amsterdam Antlaşması'yla sınır kontrollerinin kaldırılması için AB hukukunun bir parçası haline getirilmiştir. 15-16 Ekim 1999 tarihinde yapılan Tampere Zirvesi'nde, AB sınırları içinde adalet, güvenlik ve özgürlüğün sağlanabilmesi amacıyla ortak bir hedef belirlenmesi kararlaştırılmıştır. 2003 yılında yapılan Lahey Zirvesi'yle AB içinde serbest dolaşım ile ilgili önemli kararlar alınarak, göç hareketleri konusunda da devletler arasında işbirliğinin daha da yoğunlaştırılması kararlaştırılmıştır. Söz konusu tarihten itibaren de bu konuda çalışmalar gittikçe artırılmıştır. Lahey'de onaylanan başlıca hususlar, üçüncü ülkelerle iltica konusunda işbirliği yapılması, yasadışı göçmenlerin geldikleri ülkelere iadesi için politikalar oluşturulması, yasadışı göçle mücadele edilmesi, sınır güvenliğinin oluşturulması için bağımsız çalışan AB Sınır Güvenliği Birimi FRONTEX4 için fon kurulmasıdır.³⁸

"AB'de Özgürlük, Güvenlik ve Adaletin Güçlendirilmesi" konusunu içeren Hague Programı, 2004 senesinin Kasım ayında Avrupa Konseyi'nde kabul edilmiştir. Bu programla, göç konusunun en geniş haliyle ele alınmasına karar verilmiştir. Ancak AB içinde göç konusunda yapılan en önemli çalışma 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe girmiş olan Lizbon Anlaşması olmuştur. Bu anlaşmayla sığınma ve göçle ilgili ele alınan

38 Güleç, a.g.m., s. 85; Orsam, a.g.m., s. 12-13.

düzenlemeler AB'nin işleyişine ilişkin Anlaşma'nın içindeki V. Başlık olan "Özgürlük, Güvenlik ve Adalet" konusuna eklenmiştir. Ayrıca üyeler Aralık 2009'daki Zirve'de kabul edilen "Stockholm Programı" ile Tampere ve Lahey Zirvelerinde göç konusunda varılan kararların, 2010 ila 2014 yıllarını kapsayan dönemde yapılacak çalışmalarda kendilerine yol göstereceğini amaçlamışlardır.³⁹

Maastricht ve Amsterdam arasında, topluluk dışındaki devletlere yönelik hazırlanacak politikalar içerisinde üçüncü ülkelere özellikle geri kabul anlaşmalarıyla iltica ve göç konusunda bazı yükümlülükler verilmesi istenmiştir. Bu yükümlülükler, özellikle Türkiye, eski Sovyetler Birliği ülkeleri ve Kuzey Afrika'nın tampon bölge konumunda getirilerek buralardan AB ülkelerine yapılacak göç ve ilticanın engellenmesi hedeflenmiştir.⁴⁰

16 ARALIK 2013 TARİHLİ VİZE SERBESTİSİ DİYALOĞU MUTABAKAT METNİ VE GERİ KABUL ANLAŞMASI

AB, Petrol Krizi ve Amerika'da gerçekleşen 11 Eylül saldırıları sonrasında bölgeye yapılmak istenen göç hareketlerine pek de sıcak bakmamaya başlamıştır. Bu kapsamda sınır güvenliğini artıracak, göçmenlerin girişlerini sınırlandıracak düzenlemelere gitmiştir. Ayrıca göçmenlerin geçiş yolu olarak kullandığı ülkelerle anlaşmalar yaparak bu ülkelere maddi yardımlarda bulunup göçmenlerin bu ülkelerde tutulması yönünde anlaşmalar yapmaya başlamıştır.

Türkiye, konumundan dolayı önemli göç yolları üzerinde yer almaktadır. Bu nedenle yoğun bir şekilde göç olaylarına sahne olmaktadır ve olmaya da devam edecektir. Bu nedenle göç ve göçmenlik konusunda düzenli

³⁹ Güleç, a.g.m., s. 86-88; Orsam, a.g.m., s. 12-13.

⁴⁰ Orsam, a.g.m., s. 13-14.

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ VE 16 ARALIK 2013 TARİHLİ VİZE SERBESTİSİ DİYALOĞU MUTABAKAT METNİ VE GERİ KABUL ANLAŞMASI

ve kapsamlı düzenlemelere gitmek zorunluluğu oluşmuştur.⁴¹ Önemli geçiş yolları üzerinde olması sebebiyle de AB'nin göçle ilgili hazırladığı politikalar, Türkiye'yi önemli ölçüde etkilemiştir.⁴²

Son yıllarda Türkiye ve AB'yi meşgul eden en mühim konu yasadışı ve düzensiz göçlerdir. AB'yle başlayan üyelik süreci ve devamındaki müzakereler, Türkiye'nin göç politikalarını etkileyerek, AB'ye uygun yeni göç politikaları geliştirmesine vesile olmuştur.⁴³

AB, Avrupa bölgesine yapılan bu göç hareketleri karşısında Türkiye'ye yönelik "güvenlik" ve "dışsallaştırma" politikalarını uygulamaya başlayarak, Türkiye'yi kullanarak AB ülkelerine geçen düzensiz göçün engellenmesi ve olabildiğince bunların Türkiye'ye geri gönderilmesini amaçlamaktadır. AB'yle yapılan geri kabul anlaşmalarıyla vatandaşlarını geri kabul etme yükümlülüğü altına girerken; kendi üzerinden AB'ye yasadışı biçimde gelmiş olan kişileri de geri alma sorumluluğu altına girmektedirler. AB üyesi devletlerin ortak göç ve sığınma politikaları ve bu politikaların içerikleri göçmen ve sığınmacıların haklarına kısıtlayıcı ve olumsuz etkiler yaratmaktadır. Bu nedenle AB, Türkiye'yi Avrupa ülkelerine gitmek isteyen göçmen ve sığınmacılar için bir baraj ülke haline getirmek amacındadır.⁴⁴

2011 yılında Suriye'de başlayan iç savaş neticesinde söz konusu yıl itibarıyla Suriye'den yoğun bir göç hareketi başlamış ve savaşın uzun yıllar sürmesi neticesinde bu göç hareketleri milyonları bulmuştur. Türkiye ve Avrupa bölgesi göçmen akımına uğramıştır. Bu durum, dünyada bir mülteci krizi oluşturmuş, 2015 yılında bir milyondan fazla kişinin AB'ye geçişiyle

41 Melek Zubaroğlu Yanardağ-Ömer Avcı Umut, "Improvements Which Effect Migration Policies in the European Union and Turkey and a Discussion of Social Work As a Profession", *Arc Health Sci Res*, 7(1), February 2020, s. 95-103.

42 Orsam, *a.g.m.*, s. 15.

43 Orsam, *a.g.m.*, s. 15-16; Kemal Kirişçi, "Managing Irregular Migration in Turkey: A Political-Bureaucratic Perspective", *European University Institute*, 2008, s. 2-3.

44 Orsam, *a.g.m.*, s. 18.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

konu Avrupa gündeminde önemli bir yer edinmiştir.⁴⁵ Bu durumun ciddiyeti karşısında Türkiye, Suriye muhalefetiyle uluslararası birlik oluşturularak, müdahale çağrısında bulunmuştur. Bu çağrıyı yaparken amacı tek başına hareket etmek değil; bölgesel ve uluslararası birlik oluşturularak Suriye’de daha etkin bir müdahale yapılmasıydı. Ancak Amerika Birleşik Devletleri’nden ve AB’den yeteri kadar destek bulamadı.⁴⁶

Suriye’deki mevcut iç savaş sonucu, savaşın ve sığınmacıların Türk ekonomisine maliyeti her geçen gün artarken, 2019 yılı itibariyle Türkiye’nin 8,5 yılda, Suriyeliler için yaptığı harcama 37 milyar dolar olmuştur.⁴⁷ Yoğun sığınmacı akınından Avrupa ekonomisi de ciddi olarak etkilenmeye başlamıştır. Bu sorunun çözümü için üye ülkelerin her biri kendi içlerinde farklı çözüm yolları araştırmaya başlamışlardır.⁴⁸ AB tarafından bulunan çözüm yollarından biri, Türkiye’ye 3 milyar Avro yardım fonundan para aktarılarak, Türkiye’deki sığınmacıların ülkede tutulması, Avrupa’ya gönderilmemesinin sağlanmasıydı. AB’nin bu teklifini Türkiye kabul etmiştir.⁴⁹

Bu kapsamda AB ile Türkiye arasında Geri Kabul Anlaşması (GKA) imzalanmıştır. GKA, 4 Mart 2003 tarihinde Türkiye’ye önerilmiş, 21 Haziran 2012 tarihinde paraflanmıştır.⁵⁰ Türkiye’ye getireceği ekonomik ve kurumsal yük sebebiyle GKA, bu kadar uzun süre müzakere edilerek bu yükün mümkün olduğunca ertelenmesi amaçlanmıştır. Türkiye ise AB’ye

45 Aslı Ilgıt-Özge Çetiner, “Suriye Krizi Döneminde Avrupa’ya Yönelik Göçlerin Güvenleştirilmesi: Avrupa Birliği Kurumlarının Söylemleri Kapsamında Bir İnceleme”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 18(2), 2019, s. 493-533.

46 Nathalie Tocci, “Turkey, Europe and the Syrian Crisis: What Went Wrong?”, *Global Turkey in Europe II Energy, Migration, Civil Society and Citizenship Issues in Turkey-EU Relation*, Senem Aydın vd., der., *IAI Research Papers*, 2014, s. 140.

47 “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Suriyeliler için 37 Milyar Dolar Harcadık”, *Kamu Bülteni*, <http://www.kamubulteni.com/turkiye/cumhurbaskanierdogan-suriyeliler-icin-37-milyar-dolar-harcadik-h11496.html>, (Erişim Tarihi: 20.04.2020).

48 Kutluhan Bozkurt, “Geri Kabul ve Vize Serbestisi Anlaşması”, *TBB Dergisi*, 125, 2016, s. 390.

49 Bozkurt, a.g.m., s. 394-395.

50 Tülay Yıldırım Mat-Selman Özdan, “AB ile Türkiye Arasındaki Geri Kabul Anlaşması’nın İnsan Hakları Açısından Değerlendirilmesi”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 24(1), Haziran 2018, s. 37.

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ VE 16 ARALIK 2013 TARİHLİ VİZE SERBESTİSİ DİYALOĞU MUTABAKAT METNİ VE GERİ KABUL ANLAŞMASI

üye olduktan sonra bunun gerçekleşmesini istemekteydi. Diğer taraftan GKA'yı üyelik için elinde bir koz olarak görüyordu. Süreç bu şekilde devam ederken 2009 yılında Türkiye ile AB arasında yeni bir strateji belirlenerek müzakere yapılmasına karar verildi. Bu süreçte AB, 2007-2013 yılları arasında Türkiye'ye, mali yükün paylaşılması ve Türk vatandaşlarına vize kolaylığı sağlanması için mali destek verdi. Bu aşamada iki taraf arasında vize kolaylığı tarihinin belirlenmesi konusunda anlaşmazlık meydana geldi. AB, vize kolaylığı çalışmalarının başlatılması için GKA'nın imzalanması gerektiğini belirtirken; Türkiye bu konuda tarih kesinleşmediği sürece anlaşmayı imzalamayacağını belirtti.⁵¹

Sonuç olarak 10 yıldan fazla süren müzakereler neticesinde GKA,⁵² Vize Serbestisi Diyaloğu Mutabakat Metni ve GKA, 16 Aralık 2013 tarihinde Ankara'da imzalandı.⁵³

Bu anlaşmaya göre, Türkiye üzerinden AB'ye yasa dışı yollardan giren mülteciler en az 3 yıl sonra Türkiye'ye iade edilecekti. Bununla birlikte 2013 yılının Aralık ayı itibarıyla Türk vatandaşlarına yönelik vize serbestisi diyaloğunda da önemli bir aşamaya gelmiş oldu. GKA, 5 Haziran 2014 tarihinde 6547 sayılı kanunla onaylanmış ve 1 Ekim 2014 tarihinde de yürürlüğe girmiştir. Anlaşmayla Türk vatandaşlarının geri kabul yükümlülüğü 1 Ekim 2014 itibarıyla başlarken; üçüncü ülke vatandaşları ve vatansızlar için 1 Ekim 2017 itibarıyla başlayacağı kararlaştırılmıştır.⁵⁴ Ancak Türk vatandaşlarının vizesiz şekilde Schengen üyesi AB üye ülkelerine girme hakkını tanıyacak düzenleme, GKA'nın doğru ve etkin işleyişine bağlı olma şartını içermiştir.⁵⁵

51 Kübra Hastunç, "Securitization of Migration in the European Union: Effects on Turkish Migration Practices", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2018, s. 76-79.

52 Melih Özsoz, "Türkiye-AB İlişkileri Yeni Gündem", Belgin Akçay, der., *Ankara Üniversitesi, Jean Monnet Kürsüsü Konferans Dizisi*, 2013-2014, s. 132.

53 "Türkiye ile AB arasında Vize Serbestisi Diyaloğu Mutabakat Metni ve Geri Kabul Anlaşması İmzalandı", *T.C. Dışişleri Bakanlığı*, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ile-ab-arasinda-vize-serbestisi-diyaloğu-mutabakat-metni-ve-geri-kabul-anlasmasi-izalandi.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 19.04.2020).

54 Mat-Özdan, *a.g.m.*, s. 37-38.

55 Özsoz, *a.g.m.*, s. 131,144,145; Çağıl Kasapoğlu, "AB-Türkiye: Üç Yılda Vizeyi Kaldırma Hedefi", *BBC Türkçe*, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/12/131216_avrupa_birligi, (Erişim Tarihi: 20.04.2020).

AB ile üyelik müzakereleri yürüten Türkiye'nin GKA imzalaması, AB'ye üyeliği yanında güvenlik açısından da önemli bir adımdır. Bu anlaşmayla kendi sınırlarını daha iyi koruyarak, yasadışı düzensiz göçle güçlü bir şekilde mücadele etmesine olanak sağlayacak düzenlemeleri oluşturmasına zemin hazırlayacaktır. Bunun yanında Türkiye, yasadışı göçle mücadelede AB'yle yük paylaşımına girdiğini de kanıtlamıştır. Fakat Türkiye'nin aldığı bu büyük sorumluluk karşısında AB'nin de Türkiye'ye maddi ve teknik açıdan yardım etmesi beklenmekteydi.⁵⁶ Bu süre içinde AB, gereken yardımları yapmaz ise Türkiye, GKA'dan doğan hakkını kullanarak anlaşmayı fesih hakkını kullanacaktır.⁵⁷

Mevzubahis anlaşma, içeriği itibarıyla Türkiye ve AB üyesi ülkeler arasında düzensiz göçmen olan vatandaş, üçüncü ülke vatandaşı veya vatansız kişinin şartlara göre geri kabulü ya da transit geçişiyle ilgili koşulları, şartları ve kuralları belirlemektedir.⁵⁸ Türkiye ve AB üye devletleri karşılıklı olarak bu şartları taşıyan kişileri geri kabulle yükümlüdürler.⁵⁹

GKA'nın iki özelliği öne çıkmaktadır. Birincisi GKA, bir uluslararası anlaşma niteliğinde olduğu için AB hukukunun ayrılmaz bir parçasını oluşturur. Türkiye açısından da kanun hükmünde sayılıp, Türk hukukunun bir parçası haline gelmiştir. Bu durumda Türk mahkemeleri, diğer uluslararası anlaşmaları inceleyip açıklayabildikleri gibi, GKA'yı da inceleyip, yorumlayabilirler.⁶⁰

İkincisi, GKA, ilgili kişilerin ülkeden çıkarılma ve kabulüyle ilgili detayları düzenleyerek, bu sürecin hatasız bir şekilde işleyebilmesi için kullanılan bir araçtır ve göçle mücadelede başarı sağlamanın anahtarıdır.⁶¹

56 Özsöz, *a.g.m.*, s. 148.

57 Özsöz, *a.g.m.*, s. 153.

58 İlke Göçmen, "Türkiye ile Avrupa Birliği Arasındaki Geri Kabul Anlaşmasının Hukuki Yönden Analizi", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 13(2), 2014, s. 22.

59 Mat-Özdan, *a.g.m.*, s. 46.

60 Göçmen, *a.g.m.*, s. 23.

61 Aynı yer.

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ VE 16 ARALIK 2013 TARİHLİ VİZE SERBESTİSİ DİYALOĞU MUTABAKAT METNİ VE GERİ KABUL ANLAŞMASI

AB, geri kabul anlaşması yapmak istediği ülkelerle bu tür anlaşma yapabilmek için vize kolaylığı anlaşmaları yapmayı teklif ederek ikna etme yoluna gitmektedir. İşte, Türkiye'yle de bu yola giderek Türk vatandaşlarına vize serbestisi sağlanacağı vaadiyle imzalanan GKA'yı Türkiye'yle vizesiz rejim yol haritası eşliğinde yapılabildiği.⁶²

Vize Serbestisi Yol Haritası, Türk vatandaşlarının AB ülkelerine vize serbestisiyle gidebilmeleri için Türkiye tarafından yerine getirilmesi gereken teknik konuları içeren bir belgedir. İçişleri, AB ve Adalet Bakanlıklarının, AB Komisyonu'nun belirlediği "Meşruhatlı Yol Haritası"na dikkate alarak yaptıkları çalışmalar sonucunda oluşan Türkiye'nin görüşleri metne eklenmiştir. AB, Türk görüşlerinin eklendiği Meşruhatlı Yol Haritası belgesini kabul ederek, bu belgenin vize serbestisi sürecinin başlamasında dikkate alınacağını resmi olarak bildirmiştir.⁶³

16 Aralık 2013 tarihli Vize Serbestisi ve GKA'dan sonra Türkiye ile AB arasında üç zirve daha gerçekleştirilmiştir. Bunların ilki, 29 Kasım 2015 tarihinde Brüksel'de, ikincisi 7 Mart 2016 tarihinde Brüksel'de, üçüncüsü de 18 Mart 2016 tarihinde yine Brüksel'de gerçekleştirilmiştir.

29 KASIM 2015 TARİHLİ TÜRKİYE-AB ZİRVESİ

Türkiye ile AB arasında imzalanan GKA'nın yürürlüğe girebilmesi için Türkiye'ye üç yıllık bir geçiş süreci tanındı. Bu süre içinde Türkiye'nin göç politikaları yönetimi, ülkede bulunan düzensiz göçmenlerin barındırılması ve sınır güvenliğinin sağlanması gibi konularda kendini geliştirmesi ve atılımlar yapması beklenmekteydi. Bu adımların atılması sonucunda

62 Göçmen, *a.g.m.*, s. 27; "European Commission, Statement by Cecilia Malmström on the Ratification of the EU-Turkey Readmission Agreement by the Turkish Parliament", https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/STATEMENT_14_210, (Erişim Tarihi: 24.04.2020).

63 "Türkiye-AB Arasında 18 Martta Varılan Mutabakata İlişkin Soru Cevaplar", *T.C. Dışişleri Bakanlığı*, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-arasinda-18-mart-ta-varilan-mutabakata-iliskin-soru-cevaplar.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 24.04.2020).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

istenilen düzeyde gelişme sağlanabilirse AB, ancak bundan sonra kitlesel geri gönderimleri başlatmaya karar verdi. Ancak Avrupa'ya yönelik sürekli artan düzensiz göçler sonucunda AB, bu sürecin hızlandırılması için çareler aramaya başladı.⁶⁴ Bunun sonucunda 2015 yılının Ekim ayında Türkiye'ye maddi ve teknik alanda yardım yapmayı ve siyasi diyalogu artırmayı vadeden yeni bir eylem planı açıklarak, GKA'nın mümkün olan en kısa sürede işleme alınmasını istedi. İki taraf arasında yapılan görüşmeler sonucunda 29 Kasım 2015 tarihinde toplanan Türkiye-AB zirvesinde anlaşmaya varıldı.⁶⁵

Söz konusu zirve, Türkiye ile 28 AB üyesi ve AB Konseyi, AB Komisyonu ve Avrupa Parlamentosu'nun katılımıyla düzenlenen bir toplantı olması açısından bir ilki teşkil etmiştir. Bu toplantıda düzensiz göç, terörle mücadele konusunda işbirliği ve Suriyeli mültecilere AB Mali Yardımları konuları gündeme gelmiştir.⁶⁶

Zirveden sonra yayınlanan Ortak Sonuç Bildirisi'nde,⁶⁷ Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinin yeniden ele alınmasının gerekliliği konusunda anlaşmaya varılarak, yılda iki kez düzenli zirveler yapılmasına karar verilmiştir. AB Komisyonu tarafından Türkiye'de geçici koruma altındaki Suriyelilere destek sağlamak amacıyla 3 milyar avro kaynak sağlanması taahhüt edilmiştir.⁶⁸ Bu anlaşmayla AB, Türkiye'ye 3 milyar avroluk destek fonu, AB üyelik sürecinde canlanma, Türk vatandaşlarına Schengen Bölgesi'nde vize kolaylığı sağlanması konularında işlemlere başlama taahhüdü vermiştir.

64 Uğur Mehmet Ekinci, "5 Soru: 29 Kasım Türkiye-AB Zirvesi ve Vize Serbestisi Süreci", *Seta*, <https://www.setav.org/5-soru-29-kasim-turkiye-ab-zirvesi-ve-vize-serbestisi-sureci/>, (Erişim Tarihi: 25.04.2020).

65 "Meeting of Heads of State or Government with Turkey-EU-Turkey Statement", *Consilium Europa*, <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/11/29-eu-turkey-meeting-statement/>, (Erişim Tarihi: 25.04.2020).

66 "Turkey-EU Summit took place on November 29, 2015 in Brussels", *Marmara Group Strategic and Social Research Foundation*, <http://www.marmaragrubu.org/turkey-eu-summit-took-place-on-november-29-2015-in-brussels>, (Erişim Tarihi: 25.04.2020).

67 "Zirve Sonuç Bildirisi", *T.C. Dışişleri Bakanlığı, Avrupa Birliği Başkanlığı*, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/29_kasim_2015_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf, (Erişim Tarihi: 25.04.2020).

68 "AB İlişkilerine Genel Bakış", *T.C. Dışişleri Bakanlığı*, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerine-genel-bakis.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 24.04.2020).

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ VE 16 ARALIK 2013 TARİHLİ VİZE SERBESTİSİ DİYALOĞU MUTABAKAT METNİ VE GERİ KABUL ANLAŞMASI

Türkiye ise bu taahhütler karşılığında, Ege sahillerinde güvenlik tedbirlerinin artırılması, Suriyeli sığınmacılara çalışma izni verilmesi ve sığınmacıların Türkiye'deki yaşam koşullarında iyileştirme sağlanması için gerekli çalışmaların yapılacağı sözlerini vermiştir.⁶⁹ Ayrıca her iki taraf da 2016 yılının Haziran ayından itibaren geri kabul anlaşmasının uygulanmaya başlanmasını kabul etmiş ve buna mukabil 2016 yılının Ekim ayına kadar Schengen bölgesindeki Türk vatandaşları için vize şartlarının kaldırılması ve serbestleştirme sürecinin tamamlanması konusunda anlaşmıştır.⁷⁰

Türkiye ile AB arasında düzenlenen bu zirvede, Türkiye'nin düzensiz göçü kontrol altına alması konusunda uzlaşma sağlanmasına rağmen bugüne kadar birtakım sorunlar hala giderilememiştir. AB sınır koruma ajansı Frontex'in yaptığı açıklamalara göre, 726 bin sığınmacı 2015 yılının Kasım ayı sonuna kadar Türkiye üzerinden AB'ye gitmiştir. Türkiye, bu sığınmacı sayılarında zamanla azalma olacağını söylemesine rağmen sayılarda kayda değer bir azalış yaşanmamıştır. AB, söz konusu zirvede 2016 yılının Ekim ayına kadar Türk vatandaşlarına vize serbestisi sağlanabileceğini açıklamış olmasına rağmen bu konuda kesin bir karar alınıp adım atılmamıştır. Türkiye, yasal yollardan gelen sığınmacıları AB'nin kendi topraklarına kabul etmesi için talepte bulunmuşsa da bu konuda da AB'den kesin bir cevap alamamıştır. Diğer taraftan Türkiye'ye verilmesi gereken 3 milyar Avro ödenmemiş olup; Kasım ayındaki zirvede bu konuda da anlaşma sağlanamamıştır.⁷¹

7 MART 2016 TARİHLİ TÜRKİYE-AB ZİRVESİ

2015 yılında yaklaşık 885.000 göçmen, Türkiye üzerinden Yunanistan'a geçiş yapmıştır. Bugüne kadar bu yoğunlukta sığınmacı akını görmeyen

69 "AB: Mülteci Krizinde Tek Alternatif Türkiye Anlaşması", *BBC Türkçe*, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/02/160219_ab_turkiye_multeci_zirve, (Erişim Tarihi: 24.04.2020).

70 "Meeting of the EU Heads of State or Government with Turkey", *European Council, Council of the European Union*, <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2015/11/29/>, (Erişim Tarihi: 25.04.2020).

71 "Türkiye-AB Anlaşmasında 5 Pürüz", *Deutsche Welle Türkçe*, <https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiye-ab-anla%C5%9Fmas%C4%B1nda-5-p%C3%BCr%C3%BCz/a-18997510-0>, (Erişim Tarihi: 25.04.2020).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

AB sistemi, mevzubahis akınlar karşısında büyük bir sıkıntı içine girmiştir. AB'nin 1985 yılından bugünlere kadar oturtmaya çalıştığı Schengen sistemi ve serbest dolaşım alanı ciddi sorunlarla karşılaşmaya başlamıştır. Almanya Başbakanı Angela Merkel, bu sorun karşısında AB ülkeleriyle çözüm arayışları için harekete geçmesine rağmen üye ülkelerden yeterli destek bulamamıştır. Bu sorunun çözümü için 7 Mart 2016 tarihinde yapılacak olan Türkiye-AB Zirvesi bir umut olmuştur.⁷²

Zirve, 28+1 formatında ve 3 AB Kurumunun Başkanının katılımıyla 7 Mart 2016 tarihinde Brüksel'de yapılmıştır. Türkiye, Ege'de düzensiz göçle mücadele etme konusunda ve geçici süre uygulanması kaydıyla AB tarafına önerilerde bulunmuştur. Bu öneriler; 1) Ege'de ölümlerin önlenmesi, 2) İnsan kaçakçılığının önlenmesi, 3) Yasadışı göçün yeniden yerleştirme programıyla "yasal göç" haline getirilmesiydi.⁷³ Bununla birlikte Türkiye, AB'nin söz verdiği 3 milyar avroluk destek fonunun en kısa zamanda verilmesi ve 2018 sonuna kadar verilecek diğer 3 milyar avroyla toplamda 6 milyar avro destek sağlamasını istemiştir. Ayrıca devam eden üyelik müzakerelerin hızlandırılması ve 2016 yılının Ekim ayı şeklinde açıklanan vize serbestisi tarihinin öne çekilerek 2016 yılının Haziran ayı sonuna kadar gerçekleştirilmesi talebinde bulunmuştur. Buna ek olarak Türkiye'nin Yunan adalarından geri kabul ettiği her bir Suriyeli için Türkiye'den başka bir Suriyelinin bir AB üyesi ülkeye yerleştirilmesi de Türkiye'nin talepleri arasında yer almıştır. Üstelik Avrupa Komisyonu'nun 4 Mart tarihinde yayınladığı ikinci vize raporunda belirttiği ve Türkiye'nin yerine getirmesi gereken 46 koşulun bu tarihe kadar tamamlanması istenmiştir. Bu koşullar arasında pasaportların AB'ye uyumlu hale getirilerek sahteciliğin önlenmesi, sahil güvenlik kuvvetlerinin ve sınır güvenliğinin artırılması, ilgili Avrupa Konseyi Sözleşmelerinin imzalanarak onaylanması, genel olarak yoğun göç veren devletlere vize uygulaması

⁷² "5 Soruda Türkiye-AB Zirvesi", *İktisadi Kalkınma Vakfı*, https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=99&id=1307, (Erişim Tarihi: 24.04.2020).

⁷³ "Türkiye-AB İlişkilerine...", *a.g.m.*

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ VE 16 ARALIK 2013 TARİHLİ VİZE SERBESTİSİ DİYALOĞU MUTABAKAT METNİ VE GERİ KABUL ANLAŞMASI

getirilmesi gibi bazı kanunların AB'yle uyumlu hale getirilmesi ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün kapasitesinin artırılması gibi birçok madde bulunmaktadır.⁷⁴

18 MART 2016 TARİHLİ TÜRKİYE-AB ZİRVESİ

Söz konusu zirve, 2015 yılının Kasım ayından bu yana Türkiye-AB ilişkilerini geliştirmeye ve göç sorununu ele alan üçüncü toplantıydı. Zirve, 18 Mart 2016 tarihinde⁷⁵ Brüksel'de düzenlenmiş, zirve sonucunda Türkiye-AB Mutabakatı kabul edilmiştir. Mutabakatın içeriği arasında yer alan bazı hususlar; adalara yasa dışı geçen göçmenlerin 4 Nisan 2016 itibarıyla geri kabulü, alınan her bir Suriyeli göçmene karşılık aynı gün Türkiye'deki Suriyelilerden AB'ye yeniden yerleştirme programının başlatılması, 20 Mart 2016 tarihinden itibaren 5 Yunan adasına giden düzensiz göçmenlerin alınması, Ege'de yasadışı göç kontrol altına alındıktan sonra "Gönüllü İnsani Yeniden Yerleştirme Programı'nın başlatılması, AB'nin ülkemizdeki Suriyeliler için taahhüt ettiği 3 milyar avroluk kaynağın aktarımının çabuklaştırılması, bunlara ek olarak 2018 yılı sonuna kadar 3 milyar avro tutarında ek kaynak oluşturulması, Türk vatandaşlarının Schengen alanına vizesiz seyahatlerinin gerçekleşme tarihinin en geç 2016 yılının Haziran ayı sonunda sağlanması, Hollanda Dönem Başkanlığı sırasında 33 no'lu "Mali ve Bütçesel Hükümler" faslının görüşmelere açılması, Gümrük Birliği güncelleme çalışmalarının sürdürülmesi, Suriyelilerin kendi ülke sınırları içinde yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve Türkiye sınırına yakın güvenli bölgelerde yaşamaları için AB'yle işbirliği yapılarak, destek olunması konuları yer almaktadır.⁷⁶

74 "Mart 2016: Türkiye-AB Zirvesi", *İktisadi Kalkınma Vakfı*, <https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=1310>, (Erişim Tarihi: 25.04.2020).

75 "18 Mart 2016 Tarihli Türkiye-AB Zirvesi Bildirisi", *T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı*, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/18_mart_2016_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf, (Erişim Tarihi: 24.04.2020).

76 "Türkiye-AB İlişkilerine...", *a.g.m.*; "EU-Turkey Statement", *European Council, Council of the European Union*, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/>, (Erişim Tarihi: 25.04.2020).

Türkiye'nin 7 Mart 2016 tarihinde sunduğu önerilerin, 18 Mart 2016 tarihinde Brüksel'de yapılan Üçüncü Türkiye-AB Zirvesi'nde hayata geçirilmesine karar verilmiştir. Mutabakatın etkin şekilde uygulanmaya başlaması halinde, Türkiye'nin, özellikle 2015 yılında en üst noktaya ulaşan, AB'ye yönelik yasadışı göçmen hareketlerindeki geçiş konumu ortadan kalkacaktır. Böylelikle mutabakatın uygulanmasıyla Türkiye'deki mülteci sayısında azalma olacağı gibi AB'ye gitmek için Türkiye'ye yapılan geçişler de önemli ölçüde düşüş gösterecektir.

18 Mart 2016 tarihli mutabakatının en önemli sonuçlarından biri vize serbestisi tarihinin 2016 yılının Haziran ayı sonuna çekilmesidir. GKA için belirlenen 1 Haziran 2016 tarihinde ise bir değişiklik yapılmamıştır.

Bununla birlikte Zirvede, 33 no'lu "Mali ve Bütçesel Hükümler" faslının açılmasına karar verilmiştir. Bu fasıl, müzakere sürecinde açılmış olan 16. fasıldır. Ayrıca 18 Mart Zirvesi'nde diğer fasıllarında açılması için hazırlık çalışmalarına başlanması konusunda da anlaşma sağlanmıştır.⁷⁷

ÜÇ ZİRVE SONUNDA GELİLEN DURUM

Yukarıda açıklanan Türkiye-AB Zirveleri sonunda alınan kararlara rağmen bugüne kadar anlaşma şartları AB tarafından tam anlamıyla yerine getirilmemiştir.

Avrupa Komisyonu, 29 Kasım 2015 tarihinde düzenlenen Türkiye-AB Zirvesi'nde, Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar için 3 milyar avro tutarında bir yardımda bulunma sözü vermiştir. Ardından 7 Mart 2016 ve 18 Mart 2016 tarihinde yapılan zirvelerde ise bu fonun tükenmesi durumunda ek 3 milyar avro daha sağlayacağını açıklamıştır. Ancak ilk 3 milyar avronun 2016 sonuna kadar aktarılması beklenirken henüz tamamı gelmemiştir. Son dönemde bu konudaki çalışmalar hızlandırılmaya başlanmıştır.⁷⁸

⁷⁷ "Türkiye-AB Arasında...", *a.g.m.*

⁷⁸ "AB'den Türkiye'ye Ek 3 milyar Avro için Onay", *Deutsche Welle Türkçe*, <https://www.dw.com/tr/abden-turkiyeye-ek-3-milyar-euro-icin-onay/a-44456977>, (Erişim Tarihi: 24.04.2020).

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ VE 16 ARALIK 2013 TARİHLİ VİZE SERBESTİSİ DİYALOĞU MUTABAKAT METNİ VE GERİ KABUL ANLAŞMASI

2019 yılı sonuna kadar yardımın ödenmesi kararlaştırılmasına rağmen 2,7 milyar avroluk kısmı Türkiye'ye ödenmiş olup; geri kalan 4,3 milyar avronun ise Türkiye'ye ödenmesinin en geç 2025 yılında kadar olacağı söylenmiştir. AB'nin taahhüt ettiği bu yardım paraları, Türkiye'ye sağlık, eğitim, koruma ve temel ihtiyaçların karşılanması alanlarında yapılan ve kabul edilen projeler karşılığında gönderilmektedir. Projeleri incelemek ve denetlemek üzere kurulan özel komite, projeleri kabul ettikten sonra ödemeler yapılmaktadır. Bu yardımlardan tahminen 1,7 milyon Suriyeli yararlanmıştır.⁷⁹

AB'nin mutabakata ilişkin taahhütlerini yerine getirmemesi nedeniyle mutabakat fiilen uygulanamaz hale gelmiştir. Türkiye'nin ülkede bulunan 4,5 milyon Suriyeli ve göçmen diğer ülke vatandaşlarının yükünü tek başına üstlenmesi ve Avrupa'dan yardım görmeyerek tek başına bırakılması Ankara'yı zorluklarla yüzleştirmiştir. Bu ortamda 27 Şubat 2020 tarihinde İdlib'de Türk Silahlı Kuvvetleri'ne (TSK) gerçekleştirilen saldırı sonrası, 28 Şubat 2020 tarihinde Türkiye, sınırları açma kararı almıştır. Kararın ardından ülkeden ayrılmak isteyen mültecilerin Yunanistan sınırına akması ve Yunanistan sınırında yaşananlar, Türkiye ile AB arasındaki 18 Mart 2016 tarihli göçmen mutabakatı, ilişkilerin merkezine taşımıştır. Türk tarafı, Avrupa'nın sadece maddi boyutuyla gündemde tutmaya özen gösterdiği mutabakatın yeniden ele alınarak, günün koşullarına uygun hale getirilmesini istemektedir.⁸⁰

Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 2 Mart 2020 Pazartesi günü yaptığı açıklamada, Avrupa'yı eleştirip "AB üyesi ülkeler Türkiye'nin durumunu anlamış değil" demiş ve açıklamasında isim vermeden "1 milyar avro vereceklerini söylediler ama biz artık bu parayı istemiyoruz" cümlesini kurmuştur. Sınırdaki bekleyen mültecilerin sayısının yüzbinleri

79 "Avrupa Birliğinin Suriyeliler İçin Türkiye'ye Ödediği Para", *Mülteciler Derneği*, <https://multeciler.org.tr/avrupa-birliginin-suriyeliler-icin-turkiyeye-odedigi-para/>, (Erişim Tarihi: 24.04.2020).

80 Oğuz Güven, "AB'yle Yeni Bir Başlangıç", *Hürriyet*, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/abyle-yeni-bir-baslangic-41465028>, (Erişim Tarihi: 25.04.2020).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

bulduğunu söyleyen Erdoğan, bu sayının 'milyonlarla ifade edilebileceği' uyarısında bulunup şöyle devam etmiştir:⁸¹

"40 milyar doları harcayan Türkiye Cumhuriyeti bu parayı bulur, üretir, harcar. Türkiye'nin onuruyla oynamaya kimsenin hak ve yetkisi yoktur. İdlib' de bir buçuk milyon insan sınırlılarımıza dayanmış vaziyette bekliyor. 4 milyondan fazla sığınmacıya 9 yıldır ev sahipliği yapan Türkiye'nin durumunu AB üyesi ülkeler anlamış değil. Aylar önce eğer adil bir yük paylaşımına AB destek vermezse kapıları açmak zorunda kalırız diye açıklamıştık."

Bu açıklamanın yapılmasından sonra Erdoğan, Brüksel'de AB Konseyi ve AB Komisyonu başkanlarıyla 9 Mart 2020 tarihinde bir toplantı gerçekleştirmiştir. Toplantı sonrasında yapılan basın açıklamasında AB Konseyi Başkanı Charles Michel, mülteci mutabakatının uygulanmasında görüş ayrılıkları olduğunu, mutabakatın uygulanmasında her iki tarafın görüşüne uygun bir orta yol bulunabilmesi için AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilci Josep Borrel ile Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun birlikte çalışacaklarını ve Türkiye'nin AB üyeliği konusunda da görüşmeler yapıldığını belirtmiştir. AB Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen de yaptığı açıklamada, 2016 yılında imzalanan mutabakatın geçerli olduğunu, uygulanabilirliğinin sağlanabilmesi için her konunun incelendiğini ve eksik olan kısımların tamamlanacağını dile getirmiştir.⁸²

Tüm bu gelişmeler yaşanırken 9 Mayıs 2020 tarihinde Erdoğan "9 Mayıs Avrupa Günü" mesajı çerçevesinde şu açıklamayı yapmıştır:⁸³

"Schuman Deklarasyonu'nun ardındaki düşünceler, tüm dünyayı yıkan bir savaşın ardından Avrupa'nın küllerinden yeniden"

81 "Mülteci Krizi: Türkiye ile AB Arasındaki 'Göçmen Anlaşması' Neleri Kapsiyordu?", *BBC Türkçe*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51724776>, (Erişim Tarihi: 25.04.2020).

82 "Brüksel'de Erdoğan'sız Basın Toplantısı", *Deutsche Welle Türkçe*, <https://www.dw.com/tr/bürükselde-erdogansiz-basin-toplantisi/a-52698220>, (Erişim Tarihi: 25.04.2020).

83 Nevin Yıldız Gündoğmuş, "Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan '9 Mayıs Avrupa Günü' Mesajı", *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/politika/cumhurbaskani-erdogandan-9-mayis-avrupa-gunu-mesaji/1834809>, (Erişim Tarihi: 12.05.2020).

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ VE 16 ARALIK 2013 TARİHLİ VİZE SERBESTİSİ DİYALOĞU MUTABAKAT METNİ VE GERİ KABUL ANLAŞMASI

doğmasını, ülkelerin farklılıklarını ve düşmanlıklarını bir kenara bırakarak barış, güvenlik, kalkınma ve refah için bir araya gelmesini sağlamıştı. Bugün yine yıkıcı bir felaket ile karşı karşıyayız. Bu kez ortak düşmanımız, hiçbir sınır tanımayan, sadece sağlığımızı değil, refahımızı, sosyal düzenimizi ve insani bağlarımızı tehdit eden bir virüs... Bu zor günlerin, Türkiye-AB ilişkilerini yeniden canlandırmak konusunda sunacağı fırsatları iyi değerlendirmeliyiz. Şimdiye kadar ülkemize pek çok konuda ayrımcı ve dışlayıcı tutum takınan AB'nin, artık hepimizin aynı gemide olduğunu anladığını umuyorum... Dönem her alanda güçlerimizi birleştirme dönemidir. Ülkemizin tam üyeliği ekonomik, siyasi, güvenlik ve sosyal katkıların yanı sıra AB'ye daha katılımcı ve kucaklayıcı bir vizyon kazandıracak ve AB'yi küresel bir aktör haline getirecektir. Türkiye olarak, müzakere sürecinde karşılaştığımız tüm zorluklara rağmen stratejik hedef gördüğümüz AB'ye tam üyeliğe ulaşmakta kararlıyız..."

AB Türkiye Delegasyonu Başkanı Christian Berger ise Türkiye ile AB arasındaki yakın diyalog ve iş birliğine dikkati çekerek sürecin ilerlemesi için halledilmesi gereken konular bulunduğu değinerek taraflar arasındaki ilişkilerin temellerinin sağlam olduğunu" belirtmiştir.⁸⁴

Bunun akabinde, AB Komisyonu Avrupa Yaşam Biçimini Geliştirmeden Sorumlu Başkan Yardımcısı Margaritis Schinas'ın Euronews kanalına 20 Mayıs 2020 tarihinde verdiği mülakatta şunları söylemiştir.⁸⁵

"Küresel salgına ilişkin girişimlerden kurtulduğumuzda AB için en önemli konu AB Göç ve Sığınma Sözleşmesi olacaktır. Bu

84 Tefik Durul, "AB Türkiye Delegasyonundan Avrupa Günü Mesajı İçin Erdoğan'a Teşekkür", *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/dunya/ab-turkiye-delegasyonundan-avrupa-gunu-mesaji-icin-erdogana-tesekkur/1834832>, (Erişim Tarihi: 12.05.2020).

85 Efi Koutsokosta, "Avrupa Komisyonu, AB'deki Derin Ayrınlıklara Nasıl Çözüm Bulacak? Margaritis Schinas Yanıtladı", *Euronews Türkçe*, <https://tr.euronews.com/2020/05/20/avrupa-komisyonu-ab-deki-derin-ayr-l-klara-nas-l-cozum-bulacak-margaritis-schinas-yan-tlad>, (Erişim Tarihi: 22.05.2021).

anlaşmayı, üç katlı bir bina olarak hayal ediyoruz. Buna göre birinci katı, Avrupa'nın göçmen akışını yönetmek için önemli olan transit ülkelerle sağlam ilişkiler kurulmasını sağlayacak, çok güçlü bir dış politikadır. Bu ülkelerin, vatandaşlarını orada tutmak ya da hayatlarını Akdeniz'de insan kaçakçılarının insafına bırakmaya zorlamak yerine, onlara fırsatlar sunması için koşullar yaratmalıyız. İkinci kat, en son Evros'ta gördüğümüz gibi, dış sınırlarımızın ortak ve güçlü bir şekilde yönetilmesine odaklanacaktır. Ve bunun sözleşmenin merkezi bir özelliği olacağını ümit ediyoruz. Son olarak üçüncü ve muhtemelen en önemli kat elbette dayanışma ve yük paylaşımı olacaktır. Bunu Yeni Dublin olarak adlandırabiliriz. 2016 yılında denendiğinde Avrupa başarılı olmadı. 2016'da ilk iki katın tam olarak geliştirilmemiş olduğunu düşünüyorum. Sonuç olarak, Avrupa bu kadar önemli bir konuda iki kez başarısız olamaz."

Schinas'ın Türkiye'ye ve göç konusuna yönelik ifadelerine karşı Türk Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Hami Aksoy yaptığı açıklamada "Türkiye, AB'nin sınır muhafızı veya sığınmacı kampı değildir ve olmayacaktır." demiştir.⁸⁶ Aksoy "düzensiz göçten fazlasıyla muzdarip olan Türkiye'nin, sadece adil yük ve sorumluluk paylaşımı istediğini" kaydetmiş ve açıklamasının devamında, "İnsan hakları ve sığınmacı hakları göz ardı edilerek AB'nin dış sınırlarının korunması, AB'nin kurucu anlaşmalarının inkâr edilmesi anlamına gelecektir. Esasen, Avrupa'nın dış sınırlarını Yunanistan olarak görmek tarihi ve coğrafi gerçeklerden tamamıyla uzak olmak anlamına gelmektedir." yorumunu yapmıştır.⁸⁷

Türkiye tarafından çeşitli vesilelerle yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı üzere Ankara, AB'yle tam üyelik konusunda elinden geleni yaparak tam üyeliğe ulaşmada kararlılığını devam ettirmekte ve AB'yle eşit

⁸⁶ "Türkiye, AB'nin Sınır Muhafızı veya Sığınmacı Kampı Değildir", *CNN Türk*, <https://www.cnnturk.com/turkiye/turkiye-abnin-sinir-muhafizi-veya-siginmaci-kampi-degildir>, (Erişim Tarihi: 20.05.2020).

⁸⁷ Aynı yer.

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ VE 16 ARALIK 2013 TARİHLİ VİZE SERBESTİSİ DİYALOĞU MUTABAKAT METNİ VE GERİ KABUL ANLAŞMASI

şartlarda sorunlara çare bulmada kararlılığını yinelemektedir. AB tarafının yaptığı açıklamalardan da görüldüğü üzere, AB, Türkiye'yi kendi çıkarları için istemektedir. Olması gereken ise her iki tarafın ortaklaşa hareket ederek daha yakın işbirliğine yönelmeleri ve süreci hızlandırmalarıdır.

SONUÇ

GKA'yla birlikte, Türkiye ile AB üyesi ülkeler arasında göçmen ve sığınmacı olan kişilerin geri kabulüyle ilgili esaslar, kurallar ve hukuki altyapı düzenlenmiştir. Burada sorun olabilecek konu, AB üyesi devletlerden daha çok Türkiye'nin geri kabul talepleriyle karşı karşıya kalmasıdır. Özellikle de 1 Ekim 2017 tarihinden itibaren kendi ülke vatandaşlarından ziyade diğer ülke vatandaşlarının geri kabulü Türkiye'nin ekonomik ve sosyal yükünü de artıracaktır.⁸⁸

Türkiye'deki mülteci sayısı, 4,5 milyon olarak açıklanmaktadır. GKA'nın uygulanmaya başlanmasıyla bu sayı daha da artacaktır. Türkiye'de bulunan Suriyeliler, Türkiye'nin 1951 yılında Cenevre Sözleşmesi'ne koyduğu çekinceyle kendi iç mevzuatı gereğince, mülteci statüsünde sayılmamaktadır. Bu mevzuat gereği Suriyelilere geçici bir koruma sağlanmıştır. Bu bakımdan mülteci haklarına sahip değildirlere. Ayrıca geçici olmaları sebebiyle yaşam alanlarına uyumları konusunda bir hukuki ve sosyal çalışma yapılmamıştır. Bu nedenle geri kabul edilen sığınmacılar devamlı bir statüye sahip olamayacakları gibi pek çok temel haklardan da mahrum kalacaklardır. Bu durum bilinirken; AB'nin uluslararası bir insanlık dramı olan bu sığınmacıları Türkiye'ye geri göndermek için böyle bir anlaşma yapması, AB'nin kendisini önceleyen ve Türkiye'nin çıkarlarını yok sayan yaklaşımını gözler önüne sermektedir.

Türkiye ile AB arasındaki GKA, her iki taraf için karşılıklı hak ve yükümlülükler içeriyor gibi anlaşılabilir da gerçek anlamda Avrupa ülkelerinin

⁸⁸ Göçmen, a.g.m., s.76.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

istemedikleri sığınmacıların Türkiye'ye geri gönderilmelerine hukuki dayanak oluşturmak için yapılmıştır. Bu durum karşısında, Türkiye'de geçici koruma statüsü altında bulunan 4,5 milyon sığınmacı dikkate alındığında, Türkiye'nin bu yükü tek başına taşıması mümkün değildir. Öte yandan AB'nin bu tavrı, uluslararası hukukta yer alan jus cogens⁸⁹ kurallarına aykırılık oluşturmaktadır. Bu durum, uluslararası hukuk açısından ileride sorun oluşturabilir.⁹⁰

Mevzubahis durum karşısında, Türkiye'nin ilk yapması gerekenler, göçmen kabul merkezlerini olması gerektiği şekilde hazırlayarak, GKA'yla gelen göçmenlerin ülkeye alınma koşullarını belirlemek ve göçmen gönderen ülkelerle geri kabul anlaşmaları imzalayıp bu yükün sorumluluğunu paylaşmaktır.

Sonuç olarak GKA, uzun müzakerelerin ardından, Türkiye ile AB arasında vize serbestisi ve serbest dolaşım hakkının sağlanacağı şartıyla yapılabilmektedir. Öyleyse GKA, her iki taraf açısından da vize muafiyetiyle karşılıklı olarak ele alınacaktır. Diğer bir ifadeyle GKA'nın uygulanıp uygulanmayacağı, özellikle AB'nin vize muafiyetinde verdiği sözleri ne kadar gerçekleştireceğine bağlı olacaktır. Ancak buna bir de AB tarafından bakacak olursak, AB'de Türkiye'nin GKA'yı ne ölçüde uyguladığına göre bu taahhüdü uygulamaya koyacaktır.⁹¹ Bu süreçte Türkiye ve AB'nin birlikte çalışarak eşgüdümlü hareket etmeleri, karşılıklı güven hissini yeniden sağlamaları ve Türkiye-AB ilişkilerini geniş bir perspektifle yeniden hızlandırmaları gerekmektedir.⁹²

89 Jus cogens, devletlerin egemenliklerinden kısmi olarak devrettikleri istisnai durumlardır. Uluslararası hukukta, insan hakları ihlallerinin önlenmesi, egemenlik, eşitlik gibi bazı konular örnek olarak gösterilebilir. Uluslararası hukukta önemli bir yere sahiptir.

90 Mat-Özdan, *a.g.m.*, s. 47.

91 Göçmen, *a.g.m.*, s. 77.

92 Tocci, *a.g.m.*, s. 144.

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ VE 16 ARALIK 2013 TARİHLİ VİZE SERBESTİSİ DİYALOĞU MUTABAKAT METNİ VE GERİ KABUL ANLAŞMASI

KAYNAKÇA

“18 Mart 2016 Tarihli Türkiye-AB Zirvesi Bildirisi”, *T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı*, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/18_mart_2016_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf, (Erişim Tarihi: 24.04.2020).

“5 Soruda Türkiye-AB Zirvesi”, *İktisadi Kalkınma Vakfı*, https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=99&id=1307, (Erişim Tarihi: 24.04.2020).

“AB ve Türkiye İlişkileri Tarihi”, *Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu*, <https://www.avrupa.info.tr/tr/ab-ve-turkiye-iliskileri-tarihi-711>, (Erişim Tarihi: 13.04.2020).

“AB: Mülteci Krizinde Tek Alternatif Türkiye Anlaşması”, *BBC Türkçe*, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/02/160219_ab_turkiye_multeci_zirve, (Erişim Tarihi: 24.04.2020).

“AB’den Türkiye’ye Ek 3 Milyar Avro İçin Onay”, *Deutsche Welle Türkçe*, <https://www.dw.com/tr/abden-t%C3%BCrkiye-ek-3-milyar-Avro-i%C3%A7in-onay/a-44456977>, (Erişim Tarihi: 24.04.2020).

“Avrupa Birliğinin Suriyeliler İçin Türkiye’ye Ödediği Para”, *Mülteciler Derneği*, <https://multeciler.org.tr/avrupa-birliginin-suriyeliler-icin-turkiyeye-odedigi-para/>, (Erişim Tarihi: 24.04.2020).

“Brüksel’de Erdoğan’sız Basın Toplantısı”, *Deutsche Welle Türkçe*, <https://www.dw.com/tr/br%C3%BCkselde-erdo%C4%9Fans%C4%B1z-bas%C4%B1n-toplant%C4%B1s%C4%B1/a-52698220>, (Erişim Tarihi: 25.04.2020).

“European Neighbourhood Policy And Enlargement Negotiations”, *European Commission*, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-country-information/turkey_en, (Erişim Tarihi: 13.04.2020).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

“EU-Turkey statement”, *European Council*, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/>, (Erişim Tarihi: 25.04.2020).

“Küresel Göç ve Avrupa Birliği ile Türkiye’nin Göç Politikalarının Gelişimi”, Orsam, Rapor No:123, Haziran 2012, <http://madde14.org/images/3/3a/Orsamkureselgoc2012.pdf>, (Erişim Tarihi: 18.04.2020).

“Mart 2016: Türkiye-AB Zirvesi, 9 Mart 2016”, *İktisadi Kalkınma Vakfı*, <https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=1310>, (Erişim Tarihi: 25.04.2020).

“Meeting of the EU Heads of State or Government with Turkey”, *European Council Council of the European Union*, <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2015/11/29/>, (Erişim Tarihi: 25.04.2020).

“Mülteci Krizi: Türkiye ile AB Arasındaki ‘Göçmen Anlaşması’ Neleri Kapsıyordu?”, *BBC Türkçe*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51724776>, (Erişim Tarihi: 25.04.2020).

“Statement by Cecilia Malmström on the ratification of the EU-Turkey readmission agreement by the Turkish Parliament”, *European Commission*, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/STATEMENT_14_210, (Erişim Tarihi: 24.04.2020).

“Turkey-EU Summit Took Place on November 29, 2015 in Brussels”, *Marmara Group Strategic and Social Research Foundation*, <http://www.marmaragrubu.org/turkey-eu-summit-took-place-on-november-29-2015-in-brussels>, (Erişim Tarihi: 25.04.2020).

“Türkiye ile AB arasında Vize Serbestisi Diyalogu Mutabakat Metni ve Geri Kabul Anlaşması İmzalandı”, *T.C. Dışişleri Bakanlığı*, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ile-ab-arasinda-vize-serbestisi-diyalogu-mutabakat-metni-ve-geri-kabul-anlasmasi-imzalandi.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 19.04.2020).

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ VE 16 ARALIK 2013 TARİHLİ VİZE SERBESTİSİ DİYALOĞU MUTABAKAT METNİ VE GERİ KABUL ANLAŞMASI

“Türkiye, AB’nin Sınır Muhafızı veya Sığınmacı Kampı Değildir”, *CNN Türk*, <https://www.cnnturk.com/turkiye/turkiye-abnin-sinir-muhafizi-veya-siginmaci-kampi-degildir>, (Erişim Tarihi: 20.05.2020).

“Türkiye-AB Anlaşmasında 5 Pürüz”, *Deutsche Welle Türkçe*, <https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiye-ab-anla%C5%9Fmas%C4%B1nda-5-p%C3%BCr%C3%BCz/a-18997510-0>, (Erişim Tarihi: 25.04.2020).

“Türkiye-AB Arasında 18 Mart’ta Varılan Mutabakata İlişkin Soru- Cevaplar”, *T.C. Dışişleri Bakanlığı*, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-arasinda-18-mart_ta-varilan-mutabakata-iliskin-soru-cevaplar.tr.mfa, (Erişim Tarihi: 24.04.2020).

“Türkiye-AB İlişkilerine Genel Bakış”, *T.C. Dışişleri Bakanlığı*, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerine-genel-bakis.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 24.04.2020).

“Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi,” *T.C. Dışişleri Bakanlığı, Avrupa Birliği Başkanlığı*, https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html, (Erişim Tarihi: 13.04.2020).

“Türkiye-AB Tarihçe”, *İktisadi Kalkınma Vakfı*, https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=4&id=36, (Erişim Tarihi: 13.04.2020).

“Uluslararası Göçmen Sayısı 272 Milyona Yükseldi”, *Birgün Gazetesi*, <https://www.birgun.net/haber/uluslararasi-gocmen-sayisi-272-milyona-yukseldi-289493>, (Erişim Tarihi: 15.04.2020).

“Zirve Sonuç Bildirisi Hk.”, *T.C. Dışişleri Bakanlığı*, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/29_kasim_2015_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf, (Erişim Tarihi: 24.04.2020).

ALKAN, Mustafa Nail, “Avrupa’da Yükselen İrkçilik: Pegida Örneği”, *Gazi Akademik Bakış*, 8(16), s. 275-289.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

ARMAOĞLU, Fahir, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi, 1914-1990, Cilt II: 1980-1990*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1991.

AYDOĞMUŞ, Hale, "Dünya 'Göç Sağanığı' Altında", *TRT Haber*, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/dunya-goc-saganagi-altinda-427713.html>, (Erişim Tarihi: 15.04.2020).

BOZKURT, Kutluhan, "Geri Kabul ve Vize Serbestisi Anlaşması", *TBB Dergisi*, 125, 2016, s. 387-408.

ÇALAĞAN, Önder-Çelik, Naci, "Avrupa Birliği'nin Göç ve Mülteci Politikası", *Geleceğin Sosyal Bilimcileri Ulusal Öğrenci Kongresi II Bildiri E-Kitabı*, Nisan 2017, s. 313-325.

ÇARIKÇI, Emin, "AB ile Müzakereler ve Beklentiler", *Çankaya Üniversitesi Gündem*, 29, Nisan 2008, s. 55-61.

ÇİÇEKSÖĞÜT, Adem, "Uluslararası Göç Hukuku Perspektifinde Yerinden Edilmiş Suriyeliler'in Türkiye'deki Statüsü", *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 2017, s. 1-20.

DURUL, Tefik, "AB Türkiye Delegasyonundan Avrupa Günü Mesajı İçin Erdoğan'a Teşekkür", *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ab-turkiye-delegasyonundan-avrupa-gunu-mesaji-icin-erdogana-tesekkur/1834832>, (Erişim Tarihi: 12.05.2020).

EKİNCİ, Mehmet Uğur, "5 Soru: 29 Kasım Türkiye-AB Zirvesi ve Vize Serbestisi Süreci", *Setav*, <https://www.setav.org/5-soru-29-kasim-turkiye-ab-zirvesi-ve-vize-serbestisi-sureci/>, (Erişim Tarihi: 25.04.2020).

ERGÜVEN, Nasih Sarp-Beyza Özturanlı, "Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 62(4), Ocak 2013, s. 1007-1061.

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ VE 16 ARALIK 2013 TARİHLİ VİZE SERBESTİSİ DİYALOĞU MUTABAKAT METNİ VE GERİ KABUL ANLAŞMASI

GÖÇMEN, İlke, "Türkiye ile Avrupa Birliği Arasındaki Geri Kabul Anlaşmasının Hukuki Yönden Analizi", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 13(2), 2014, s. 21-86.

GRIGG, D. B., "E. G. Ravenstein and the Laws of Migration", *Journal of Historical Geography*, 3(1), 1977, s. 41-54.

GÜLEÇ, Cansu, "Avrupa Birliği'nin Göç Politikaları ve Türkiye'ye Yansımaları", *Tesam Akademi Dergisi*, Temmuz 2015, 2(2), s. 81-100.

GÜNDOĞMUŞ, Yıldız Nevin, "Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan '9 Mayıs Avrupa Günü' Mesajı", *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/politika/cumhurbaskani-erdogandan-9-mayis-avrupa-gunu-mesaji/1834809>, (Erişim Tarihi: 12.05.2020).

GÜVEN, Güven, "AB'yle Yeni Bir Başlangıç", *Hürriyet*, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/abyle-yeni-bir-baslangic-41465028>, (Erişim Tarihi: 25.04.2020).

HASTUNÇ, Kübra, *Securitization of Migration in the European Union: Effects on Turkish Migration Practices*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2018.

HUYSMANS, Jef, "The European Union and the Securitization of Migration", *Journal of Common Market Studies*, 38(5), 2000, s. 751-777.

ILGIT, Aslı-Özge Çetiner, "Suriye Krizi Döneminde Avrupa'ya Yönelik Göçlerin Güvenlikleştirilmesi: Avrupa Birliği Kurumlarının Söylemleri Kapsamında Bir İnceleme", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 18(2), 2019, s. 493-533.

KASAPOĞLU, Çağıl, "AB-Türkiye: Üç Yılda Vizeyi Kaldırma Hedefi", *BBC Türkçe*, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/12/131216_avrupa_birligi, (Erişim Tarihi: 20.04.2020).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

KİRİŞÇİ, Kemal, "Managing Irregular Migration in Turkey: A Political-Bureaucratic Perspective", *European University Institute*, 2008, s. 1-25.

KOÇAK, Orhan-Demet R. Gündüz, "Avrupa Birliği Göç Politikaları ve Göçmenlerin Sosyal Olarak İçerilmelerine Etkisi", *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 2016, 7(12), s. 66-91.

KOUTSOKOSTA, Efi, "Avrupa Komisyonu, AB'deki Derin Ayrılıklara Nasıl Çözüm Bulacak? Margaritis Schinas Yanıtladı", *Euronews Türkçe*, <https://tr.euronews.com/2020/05/20/avrupa-komisyonu-ab-deki-derin-ayr-lklara-nas-l-cozum-bulacak-margaritis-schinas-yan-tlad>, (Erişim Tarihi: 22.05.2021).

LEE, Everett S., "A Theory of Migration", *Demography*, 3(1), 1966, s. 47-57.

MAT, Yıldırım Tülay-Selman Özdan, "AB ile Türkiye arasındaki Geri Kabul Anlaşması'nın İnsan Hakları Açısından Değerlendirilmesi", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 24(1), 2018, s. 36-49.

OĞURLU, Ebru, "1998-2018 Arası Dönemde Türkiye'nin Afrika Deneyimi: Fikirden Eyleme Bir Dönüşüm", *Avrasya Etüdlere*, 2(54), 2018, s. 65-94.

ÖZCAN, E. Deniz Ela, "Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme", *İş ve Hayat*, 2(4), 2016, s. 187-195.

ÖZSÖZ, Melih, "Türkiye-AB İlişkileri Yeni Gündem", Belgin Akçay, der., *Ankara Üniversitesi Jean Monnet Kürsüsü Konferans Dizisi*, 2013-2014.

STOUFFER, S. A., "Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance", *American Sociological Review*, 5(6), 1940, s. 845-867.

TAYLOR, P. J., "Distance Decay in Spatial Interactions", *Concepts and Techniques in Modern Geography-CATMOG 2*, University of Newcastle upon Tyne, 1983, s. 1-35.

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ VE 16 ARALIK 2013 TARİHLİ VİZE SERBESTİSİ DİYALOĞU MUTABAKAT METNİ VE GERİ KABUL ANLAŞMASI

TOCCI, Nathalie, "Turkey, Europe and the Syrian Crisis: What Went Wrong?", *Global Turkey in Europe II Energy, Migration, Civil Society and Citizenship Issues in Turkey-EU Relation*, Senem Aydın-vd., der., *IAI Research Papers*, 2014, s. 139-144.

VANDERKAMP, John, "The Gravity Model and Migration Behaviour: An Economic Interpretation", *Journal of Economic Studies*, 4(2), February 1977, s. 89-102.

YANARDAĞ, Zubaroğlu Melek vd., "Improvements Which Effect Migration Policies in the European Union and Turkey and A Discussion of Social Work As a Profession", *Arc Health Sci Res*, February 2020, 7(1), s.95-103.

STRUCTURED ABSTRACT

Immigration law is an important element of international law. People have been displaced throughout their lives for economic, social and war reasons. Continued migration movements have required the need to be regulated by international law. The steps taken in this regard are the 1951 Convention on the Legal Status of Refugees and the 1967 Protocol on the Legal Status of Refugees. Turkey, which is on migration routes, has made legal arrangements regarding international migration. The basic regulation on international migration in Turkey is the Convention on the Legal Status of Refugees signed in Geneva on 28 July 1951.

Turkish foreign policy, which was shaped with the establishment of the Republic of Turkey, has adopted a Western oriented foreign policy approach from the first years. In the years that followed the Second World War, Turkey inevitably aligned its foreign policy with Western interests and policies. Turkey has taken the first step towards becoming a member of the Community/Union with the Ankara Agreement signed with the European Economic Community in 1963. The main purpose of the Ankara Agreement was to resolve the differences between the Turkish economy and the community economy. Until 2012, various chapters were opened between the two sides, but no progress was made. On 17 May 2012, a Positive Agenda was launched between Turkey and the European Commission. The Positive Agenda aimed to strengthen co-operation mechanisms on some important issues for Turkey-EU relations. However, the Positive Agenda ended in 2014, when Johannes Hahn replaced Štefan Füle, member of the European Commission's Enlargement and Neighbourly Policy.

The main reason the EU does not want to see Turkey as a full member is political, economic and Turkey's population potential. Although there are various problems between the two sides, relations have been maintained.

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ VE 16 ARALIK 2013 TARİHLİ VİZE SERBESTİSİ DİYALOĞU MUTABAKAT METNİ VE GERİ KABUL ANLAŞMASI

Due to wars and economic hardships intense migration movements from the Middle East, Asia and Africa to Europe through Turkey have increased. This situation has started to affect Turkey and European countries.

With the start of the Syrian civil war in 2011, migration movements increased. As a result, agreements between Turkey and the European Union were made.

The economic, political and socio-cultural effects of migration created great pressure on the Union's deepening efforts. Migrants have been seen as the source of employment problems, cultural changes and social dissatisfaction in Europe since the 1970s.

Turkey has been closely influenced by EU policies as it is one of the key routes for irregular migration to Europe. Turkey, which wants to become a member of the European Union, has been affected by Europe's migration policies. The European Union has gone on to conclude a Readmission Agreement with Turkey to protect itself from the problems of migration movements. Agreement between Turkey and the European Union, The Memorandum of Understanding on Visa Liberalization Dialogue and The Readmission Agreement was signed in Ankara on 16 December 2013. The agreement included the extradition of refugees who entered European countries illegally through Turkey after 3 years. With the agreement, Turkey has also taken an important step in visa liberalisation dialogue for Turkish citizens launched with the EU in December 2013. The Readmission Agreement has put important responsibilities on Turkey in preventing illegal migration. However, the European Union would support Turkey financially and technically.

Turkey-EU Summits were held on 29 November 2015, 7 March 2016 and 18 March 2016 after the Readmission Agreement signed on 16 December 2013. Despite the decisions made at the end of the summits,

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

the terms of the agreement have not been fully met by the EU until now. For this reason, Turkey decided to open its borders on February 28, 2020. The influx of thousands of migrants to the Greek border brought up the migrant agreement between the EU and Turkey on 18 March 2016. On 9 March 2020, a meeting was held in Brussels with the heads of the Council of the EU and the Commission. At the end of the meeting it was announced that the work will be started so that a common position can be determined in line with the opinions of the parties. Turkey and the EU need to work together to ensure the trust that has long disappeared with closer co-operation and the EU-Turkey agenda can be restarted more broadly.